

genija

KERŠNIK

OČETOV
GREH

 e-knjiga.si

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Janko Kersnik
Očetov greh

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitvev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

KERSNIK, Janko, 1852-1897
Očetov greh [Elektronski vir] / Janko Kersnik. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-073-4 (ePub)
ISBN 978-961-280-074-1 (mobi)
261497856

Janko Kersnik

Očetov greh

2012

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

»Jaz sem gospod, tvoj Bog, goreč Bog,
ki pokorim krivico očetov na otrocih do
tretjega in četrtega rodu – – –«

V. knjiga Mojzesova, V. pogl. 9. vrsta

Bilo je pred svetim dnevom.

V sodni sobi okrajnega sodišča se je vršilo zadnje dejanje v pravdi, po nje vsebini in formalnem teku skoro vsakdanji: prisega zatoženčeva. Navzoči so bili samo oni, ki so po zakonu za to poklicani ali upravičeni: sodnik in njegov pisar, zatoženec, kateremu je bilo danes priseči, in tožiteljica, mlada, komaj dvajsetletna deklica, bleda in objokana, ki je imela pravico poslušati prisego. In še ena oseba je bila prisotna: drobno, rdečelično dete, katerega je držala tožiteljica v naročaju; venomer je radostno iztezalo roke proti vžganima svečama na vsaki strani razpela sredi sodne mize.

»Ata, ata, ata!« jecalo je dete in se smejalo naglas; videlo je samo plamena nad svečama, ki sta se zibala; vse drugo v sobi je bilo – morda ne samo otroku – trdo, prazno, pusto – temno.

»Ata, ata!« zvenel je otrokov glas med temi stenami kakor zvonček v prazni cerkvi.

»Tiho!« veli sodnik, resen, postaren mož, in stopi za zeleno mizo. Pisar, do sedaj sedeč na drugem koncu, odloži pero in vstane, deklica v kotu pri vratih pa teši veselega, glasnega otroka.

Pred mizo stoji velik, krepak fant in zre nepremično v črni železni križ med brlečima svečama. Bled je v lice, toda razburjenosti ni poznati na njem.

»Bodeš li prisegel?« vpraša sodnik osorno.

»Bom!« deje oni z istim naglasom; čuti je, kakor bi mu ugajal takov strog, osoren ogovor, da se lahko tudi sam odzove tako.

»Oh, Janez!« vzklikne deklica v kotu pri vratih.

»Ata, ata!« zasmee se otrok.

»Miruj,« deje sodnik deklici, »poslušati smeš, govoriti pa ne! Če ne, pojdeš iz sobe!«

Deklica se nato še bolj stisne v kot.

»Ti hočeš torej priseči?« deje sodnik in vzame z mize zavitek sodnih spisov, majhen, tenak zavitek, kakor bi v njem ne mogla tičati bridka zgodba dveh, treh oseb.

»Hočem!« pravi zatoženec. »Desetkrat, stokrat – tisočkrat, če hočete!«

»Molči!« veli sodnik. »Samo enkrat je treba, da te potem hudič vzame!«

»Zato me pač ne bode!« zagodrnja fant, toda ne ozre se ni na levo ni na desno, ampak klobuk v rokah tiščeč, gleda srepo v tla.

Iz kota pa se čuje ihtenje dekličino in smeh otrokov.

»Ti bodeš prisegel!« povzame sodnik vnovič. »Položi klobuk tja na stol in stopi bliže! Prisegel bodeš, da nisi imel s to deklico ničesar opraviti, da ni bila tvoja ljubica, da nisi oče tega otroka! Poglej ga, poglej njo! Ali umeješ, o čem bodeš prisegel?«

Zatoženec se ne gane.

»Ali bodeš prisegel?«

»Bom!« deje fant trdovratno in odločno, pogleda pa nikamor, nego samo v tla upira oči, kakor bi štel žeblje v talnih deskah.

»Janez, oh, Janez! Saj tega ne moreš!« zazveni klic iz kota.

»Ata, ata! Hi – hi!« oglasi se detetov smeh po sobi.

»Ta lopov bode res prisegel po krivem!« deje sodnik polglasno svojemu pisarju. »Stopi semkaj! Sem pred križ in poglej Križanega!«

Zatoženec stori tako.

»Oh, gospod, gospod sodnik – za grunt mu je, samo za grunt, ne pa zame ni za otroka! Za grunt bode prisegel, da mu ne odide, pa – preklet bodi tvoj grunt in –«

»Tiho, dekle!« zakriči sodnik. »Rekel sem ti že, da ti je poslušati, sicer te odvedemo! Tale tu – ta bode pa sam dajal odgovor, plačan bode morda že tukaj na zemlji, plačan pa bode gotovo tam na onem svetu! Poslušaj, fante! Ti bodeš prisegel tu pred Bogom Vsemogočnim, Vsevedočim – prisegel bodeš čisto prisego, prisegel, da je vse do pičice res, kar izpregovoriš! Ako se zlažeš, pride mo ti na sled, zaprt bodeš kot slepar in sleparski oče bodeš tega otroka, Bog pa te bode kaznoval na tem in na onem svetu in ne samo tebe, ampak ves tvoj rod! Ali bodeš prisegel?«

»Stokrat – če treba!« deje zatoženec s hripavim glasom.

»Ojoj, ojoj!« – zasliši se bolesten klic iz kota in zatem: »Hi – hi!« ljubko, prijazno in veselo.

»Vzdigni tri prste desne roke! – Ne tako! – Prve tri prste!«

Pisar pohiti k zatožencu in mu uravna na desni roki palec, kazalec in srednji prst. Sodnik pa narekuje prisego. Pisar je bil slučajno tako stopil poleg zatoženca, da je otroku v kotu zakril brleči luči, in dete je jelo na glas jokati.

»Tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj!« konča sodnik in prisegajoči zatoženec ponovi: »Tako gotovo, kakor mi Bog pomagaj!«

Zadnje besede prevpije krik otrokov.

»Sedaj pa podpiši!« veli sodnik.

Zatoženec okorno nariše črke svojega priimka pod zapisnik, ne da bi se mu stresla roka.

»Sedaj pa še ti,« deje sodnik deklici, »ker si poslušala!«

Ona stopi k mizi, pa ne ve, kam bi dela otroka, katerega je do sedaj ves čas držala v naročju.

»No, vzemi ga, vzemi ti – kaj se ga bodeš bal? Saj ni tvoj! Saj si prisegel, da ni tvoj!« veli sodnik zatožencu. »Svojega otroka se boj, ne pa tujega!«

Zatoženec stoji za trenutek kakor okamenel, potem pa stopi bliže, prime otroka s svojimi nerodnimi rokami, in držeč ga daleč od sebe, ne ozre se v njega zdravo, rdeče lice. Deklica pa podpiše zapisnik. Potem vzame zopet mirno dete iz zatoženčevih rok in pravi:

»Janez, Boga si zatajil, otroka in mene! Ako ti midva oprostiva – Bog ti ne bode odpustil!«

Iz sodne sobe sta šla skupaj, drug za drugim, takisto po stopnicah do vežnih vrat; molčala sta oba.

Zunaj na dvoru pred vežo pa krene on na levo stran, naglo korakajoč, ona pa postane in dvigne pest za njim:

»Še enkrat, Janez! Prekleti ti in tvoj grunt – in pa – in pa – tista – ona – ki jo bodeš jemal!«

On ne zine besede, dete v nje naročaju pa maha z rokami in jeca: »Ata, ata –!«

Od bližnje cerkve sem zapoje prvi glas prazničnega zvona: »Bim, bim, bim, bim, bim, bim!«, oznanjaje – sveti večer.

II

V Kompolju se dviga, tik državne ceste pričenši, strm, visok hrib, peščen ob podnožju, a čim dalje skalovitejši, kolikor bolj se bliža vrhuncu. Tam pa leze zopet v majhno dolino in onkraj nje se iznova požene kvišku v dolg raven rob. Na severno stran pada v globok trnjavski graben, proti jugovzhodu pa se izgublja v lahko nagnjena brda; na oni strani je obrasel z gosto bukovino in temnim jelovjem, tukaj pa ob peščenih plazih stoje šopovi borovcev, obkoljujoči obdelane njive, po katerih se maje o sv. Jakobu zlato klasje.

Ves ta hrib je Kačonovo posestvo in je bil svojina njega pradedov, odkar pomni še njegova stara babica, ki sedi sedaj gori v prostorni hiši za pečjo, poleti in pozimi, ter uživa »živež«, trdo zaslužen izza mlada ob delu na polju in ob vzgoji otrok, ki so zrasli na tem kosu zemlje.

Pa je tudi lepo tamkaj! Prostorna, zidana, toda s slamo krita hiša stoji sredi presedljaja med južnim in severnim gričem, gospodarska poslopja nekaj više za njo, pred njo pa senčijo štirje velikanski kostanji širen prostor, obrasel s temno zeleno travo. Proti zapadu se odpira razgled na širno mengeško ravan, v katere daljnem ozadju se bleste gorenjske planine z orjaškim Triglavom;

proti severu se dviga Grintovec izza tuhinjskih hribov, na jugovzhodu pa vidiš prijazno Limbarsko goro in lep del krasne moravške doline s temno obraslo Javorščico v ozadju; in kadar v pozni jeseni in pozimi leži bela megla zdolaj do srede hriba, sije tu gori gorko, jasno sonce in iz belega meglenega jezera kipe daleč daleč tja do notranjskega Snežnika le temni vrhunci višjih hribov kakor otoki iz morja.

Kačon je imovit. Dvajset repov goveje živine, dva para konj in do dvesto ovac prezimuje s krmo, ki rase na njegovih senožetih, in če je količkaj letine, proda lahko nad sto mernikov pšenice in do dvesto mernikov ovsas. In za oboje so se plačevale tedaj, ko še ni tekla železna proga preko Kranjske in še ni tuje žito preplavljalo dežela, često druge cene nego dandanes. Poleg tega se je ob veliki cesti, ki se je vila pod Kačonovim domom, dalo vedno dokaj zaslužiti z vožnjo ali priprego. Kako živo pa je bilo vedno tam doli na tej beli prog! Tovorni voz za tovornim vozom se je pomikal v eni vrsti dol proti Ljubljani, v drugi, nasprotni, pa gor proti Štajerski, in sedaj in sedaj se je oglašal prijetni, dandanes že malone pozabljeni glas poštnega rogu: »Trara, trara, trara-rara« in težka rumena kočija je oblastno in ošabno pridrdrala sredi ceste.

Ob času, ko se pričinja naša povest, še nikdo ni mislil, kako hitro bode konec vsemu temu živahnemu prometu. Govorilo se je sicer, da namerjajo sezidati železno cesto za Savo, toda: »Kaj nas to briga?«, dejal je nekoč stari Kačon, sedeč v Štrukljevi krčmi v Kompolju. »Tam naj vozijo, kar hočejo, tukaj bodo pa vozili kakor sedaj. Saj je vendar z Vranskega ali iz Celja preko nas bliže v Ljubljano nego tam naokoli na Zidani most!«

Kačonova rodbina ni mnogobrojna. Za pečjo v prostorni hiši čepi leto in dan njega babica. Ko se je porodil njegov oče, štela je jedva sedemnajst let in štiriindvajseto pomlad pozneje so že

nesli njega, današnjega gospodarja, gor k sv. Tomažu v krašenjsko cerkev, kjer so ga krstili na ime farnega patrona; od tega dne pa zori sedaj že petdeseta jesen. Dvajset let je gospodar in babico je bil prevzel kot kos hišnega inventarja v svojo skrb, tedaj ko sta se mu tudi oče in mati izročila v skupno živitev. Oba sta umrla, babica pa je ostala in danes kakor tedaj, ko se je umaknila pred petdesetimi leti novi, mladi gospodinji, spleta umetno kito od tanke slame, kakršna rase le po teh sončnatih brdih. Kačonova žena, Barba, še živi in takisto živita dva otroka, dvaindvajsetletni Janez in osemnajstletna Nežika. Dva hlapca, pastir in dekla spolnjujejo družino.

Letina se je letos obnesla. Žito je že omlačeno in leži v shrambah pod hišno streho in na kašti, krompir pa v globoki kleti. Turšični storži vise na dolgih drogeh ob visokih sprednjih stenah pri hiši in hlevu, od napušča do malih oken in obetajo mnogo dela za zimske večere, ko jih bode robkala vsa družina pozno v noč z železnimi krtačami in drsali.

Danes je Kačon v gozdu s parom volov, da odpelje drva domov; pod kozolcem jih koljejo sin Janez in oba hlapca. Mati, Nežika, dekla in pastir pa obrezujejo na drugem koncu repo in korenje.

Ostra burja piše preko Limbarske gore in ženske so oblekle debele kočemajke; zakaj mrzlo je, dasi se upira gorko popoldansko sonce semkaj v južno stran kompolskega hriba.

Po kolovozu, ki drži mimo kozolca ob rebri v bližnjo vas Koreno, prihaja deklica z velikim jerbasom na glavi. Iz njega so videti lepo poviti kosmi tankega prediva, kakor so jih jemale časih predice domov, da so jih popredle v zimskih večerih.

Ko družba pod kozolcem ugleda prihajajoče dekcle, utihne do sedaj glasni razgovor med ženskami; moški itak niso mnogo govorili, samo hlapec Peter je časih polglasno klel grče v polenih.

»Zopet je tukaj!« šepne Nežika.

»Kdo?« vpraša mati Barba, ki še ni zapazila deklice z jerbasom. Toda ko jo ugleda, zastane ji sapa.

»Dajte, dajte jo!« ščuva domača dekla z zlobnim nasmehom.

»Kaj se hodi nastavljat!«

Starka stoji za trenutek kakor okamnena in težka sapa jo premaguje. Potem pa stopi korak pred kozolec.

»Čemu pa hodiš vedno tod mimo? Kakšnih obresti pa iščeš tukaj?«

Tako kričeč dvigne pest proti deklici, ki prestrašeno postoji. Vsa kri ji je izginila z upehanega lica. Hlapca sta vtem prestala delati in se drug drugemu muzala, češ kaj bode iz tega prizora. Janez pa se ni ozrl ni na desno ni na levo, ampak klal poleno za polenom, da je letelo vsevprek.

»Pot tukaj je vsakomur prosta!« pravi dekle in hoče dalje.

»Kaj? Prosta? Čakaj, jaz ti že pokažem, ti – belokoža! Pokažem ti, kaj se pravi natolcevati nedolžne ljudi, kaj se pravi v sramoto spravljati moje otroke!«

Rekši, pobere debelo repo in jo na vso moč zaluči v deklico, katera omahne, da se ji zvrne jerbas z glave.

To pa da ženi še več poguma; urno skoči čez breg na kolovoz, da seže oni v lase, ki se je sklonila pobirat kosme.

Toda sedaj prihiti Janez.

»Mirujte!« zakliče. »Tukaj se ne bode nihče pretepal!« Rekši, zavihti ročaj svoje sekire v zraku.

»Kaj? Še ti – tudi si takov bedak, da se daš grditi vpričo vsega sveta? Zate se potezam, zate! I no, reci, da je tvoja – potem pa pojdi po svetu z njo beračit, kakor je ona že vajena!« roga se razjarjena žena.

»Jaz nisem nikdar prosjačila, nikar še pri vas!« deje dekle mirno in zadeva jerbas na glavo.

»Domov pojdi in mene pusti v miru!« pravi Janez z neodločnim glasom.

Godrnjaje se vrne starka pod kozolec, deklica pa izgine za kolovoznim ovinkom. Nekaj sto korakov dalje sreča Kačona, ki tira vprežena vola od brega, da ne zavozita čez rob. Morala je prav tik njega; starec je pa še glasneje klical svoj: »O-o-ij, o-o-ij, lejs – lejs!« ter tolkel vola z brinovim bičevnikom po rogeh. Ona pa je stopila za korak v breg, ne da bi se ozrla vanj ali voz.

Ko pripelje gospodar svoj tovor pod kozolec, moški naglo zmečejo borove vrhače z voza in nato se Kačon zopet odpravi v gozd. O prejšnjem dogodku ne zine nihče. –

Skoro se je zmračilo. Po večerji obsedi Kačon za mizo in tlači v svoj vivček tobak, ki se je dobil tedaj dober in poceni od mnogih tihotapcev. Barba sede k peči, gori za pečjo pa čepi babica. Janez ima še opravila pri živini, Nežika pa v kuhinji.

»Če hoče imeti grunt, mora priseči!« deje Kačon hladnokrvno, nadaljuje razgovor, katerega sta imela že pred večerjo z ženo v kamri, ko ni bilo nikogar poleg njiju.

»Saj bode lahko, tisočkrat lahko, jaz sem dobra zanj!« pristavi žena trdovratno in odlično, kakor bi nje besede ne bile namenjene samo možu, ampak še komu drugemu, ki bi dvojil o njih resnici.

In ta tretji se je oglasil: devetdesetletna babica na peči. Odložila je dolgo slamnato kito in sklenila koščene roke.

»Poslušajta, zaradi resnice naj priseže, samo zaradi resnice, ne pa za grunt! Nikar ne govorita tako, ako vama je kaj do sina, otroka svojega! Nikar mu ne pomagajta Boga izkušati!«

»Kdo Boga izkuša?« ujezi se Barba. »Saj pravim, da lahko priseže; ona babnica si ga je kar izbrala, češ ta se ustraši, pa takoj plača! Ej, pojdite vendar, mati, taka beračica – taka –«

»Nihče še ni povedal kaj napačnega o nji, razen te stvari!«

»No, vi jo še zagovarjate?« razsrdi se Kačon. »Kaj hočete, da bi jo jaz plačeval in redil nje zarod? Če hoče Janez, naj plačuje, ampak iz mojega grunta ne vinarja! Stenkov iz Vošic je tudi že vprašal po Nežiki! Priden fant je in prinesel bi kaj s seboj; pa damo grunt zetu in hčerki; bedak pa pojdi, kamor hoče!«

»Tako govorjenje ni pravo!« ogласi se babica. »Ako se je fant pregrešil, naj se pokori, naj plačuje! Saj bode iz svojega, ko bode imel posestvo, ne pa iz tvojega! Ta grunt je pač takšen, da mu ni treba pomoči s tujo doto. Tvoj oče tudi ni priženil bogzna kaj, Tomaž!«

»Zato sem pa jaz nekoliko prinesla!« ogласi se Barba samozavestno.

»Kajžarske hčere ne maram v hišo, pa je ne maram!« zakriči Tomaž in udari ob mizo. »I, kaj bi besedovali, mati – Janez sam trdi, da ona ni njegova, da otrok ni njegov – čemu torej govoriti o tem? Pravda je končana, sedaj je le še prisega. S to pa naj napravi fant, kakor hoče – kakor hoče!«

Govoril je to pomirujé, skoro malomarno; zdajci pa se iznova ujezi in zahrešči: »To pa rečem, če ne priseže, pa naj gre, kamor hoče! Na gruntu ga nečem, rajši gledam zeta na njem!«

»Toda kaj ne veš, Tomaž, da ga tako morda siliš v krivo prisego in da bode tvoj greh prav tako silen kakor njegov?« ogласi se koščena starka izza peči.

»He, he,« zasmeje se Tomaž posiljeno, »pojdite pridigovat v cerkev! Kaj vem morda jaz, je li otrok njegov? On sam ve in zato je tudi vsa stvar njegova!«

Rekši, odide do vrat; tam postane in seže na majhno polico pod stropom, tipajoč po gobi in kresilu. Ko ukreše ogenj, vleče na vso moč ob vivčkovi cevi, da mu lezejo suha lica globoko med čeljusti. Duh tleče gobe se razširi po hiši; potem šele se pokažeta

dva oblčka tobakovega dima. Starka na peči vzame kito v roke in tanka slama ji zopet hrešči med suhimi prsti.

»Korparjev Boštjan tudi ni bil sinoči pri nas, da bi kupoval ovce,« prične Kačon, ko niti žena niti babica ne izpregovorita. »Kobilčev sosed je in tam imajo tudi nekaj primakniti nevesti.«

»Oj, vem, kaj je hotel!« ogласi se Barba malone kričaje. »Pa ti nisi menda že tako opešal, da bi dal gospodarstvo iz rok; jaz pa se tudi še lahko gibljem, da mi ni treba čakati, ali mi bode mlada privoščila čašo mleka, kaj-li?«

»Kakor hočeš!« zavrne Tomaž in zaloputne duri za seboj.

V hlev stopivši, vidi ob leščerbi, viseči na železnem kavljju ob steni, da Janez že leži v kotu pri steljnjaku; nekoliko od njega sta se iztegnila oba hlapca na svojih ležiščih. Vsi spe; konja še zobljeta, živina pa polega.

Iz hleva prišedši, še nekoliko postoji ter gleda gostosevce na nebu in tanke oblčke, katere podi gorenja burja pred seboj; tukaj doli je vse mirno.

»Lepo bode jutri!« zagodrnja, iztrkajoč svoj vivček.

Ko se nekoliko potem v kamri spravlja spat, deje še Barbi: »Doma je, nikamor ni šel!«

Ona ga pa že ni slišala.

Proti korenski vasi se vije pot polagoma navzgor. Deklica, katero smo videli v onem bojevitem prizoru, stopala je le počasi in težko sopeč po rebri proti majhni leseni koči, postavljeni na tesno plan pred vasjo. Od tam leze grič v globoko izdolben jarek, onkraj pa stoji v lahno napetem bregu hiša pri hiši, kozolec pri kozolcu – vas Koreno; pod njo se širijo sadni vrti z neredno vsajenimi jablanami, tepkami in češpljevjem, raztresenim po rebri, kakor je hotelo samo zrasti; zgoraj nad vasjo pa zvene črede ovac, ki se paso po sončnih njivah.

Pred kočo odloži deklica svoje breme na tvalo pod kapom, sname svitek z glave ter odveže pisani robec, ki ga po hribovskem običaju nosi ovitega okrog las, da zakriva spredaj skoro vse čelo, zadaj pa sega do tilnika. Sedaj šele se pokaže vsa lepota nje lica, nenavadna, nevsakdanja. Iz fino upodobljenega, sedaj nekoliko razgretoga obraza ji zro temno modre oči; goste, skoro svetlo rumene lase pa nosi v dveh širokih, v drobne pramene spletenih kitah ovite okrog temena. Dvajsetega leta menda še ni izpolnila.

Ko si vnovič uravnava robec okrog las, ozre se nazaj po bregu in tja proti griču, ki zakriva Kačonovino. Bridek, malone jezen posmeh ji leže na ustna; toda ne dolgo, zakaj solze ji porose oči.

Naglo jih otre s predpasnikom in stopi čez dva okorna trama, ki nadomeščata stopnice, v odprto vežo, iz katere se vali gost dim.

Neprijazen pozdrav ji zazveni naproti.

»No, kje si pa spet brodila? Celo uro več nega treba! Otrok pa kriči, da se bode kar raztrgal – kaj meniš, da sem jaz zanj tukaj?«

Iz dima se prikaže zamazana starka, ki z dolgimi burklami v rokah suje in dreza v peč, ne da bi se ozrla v deklico.

Tudi ta se ne zmeni za mater – saj to je bila starka – ampak stopi urno v hišo, kjer sedi sredi na ilovnatem tlaku komaj enoletno dete, tiho in veselo igraje se z drobno ropotuljico, spleteno od vrbovine.

»Ata, ata!« zakriči, ugledavši deklico, mater svojo; to je menda vse, kar more jecati, a zato tem burneje izteza ročice proti materi.

»Oj, ti zlata moja Lenčica!« vzklikne ta, dvigne otroka k sebi in sede, poljubujé ga, z njim na klop pri peči. Niti jeze niti bridkosti več, drugega ni videti ob nji nego veselje in sreča – materinska.

Toda dolgo se ne more kratkočasiti z detetom.

»Lenka!« zazveni osorno moški glas izpred kočé. Deklica zopet posadi otroka na tlak in v naglici vrže še nekaj krp pod njega, da mu ne bilo premrzlo, ter odide iz hiše. Zunaj je bil ravnokar starikav, sključen možiček, iz čigar čmernega, neprijetnega obraza so gledale majhne oči prav lokavo in zlovoljno v svet, odložil težko butaro trhlega vejevja, očito nabranega po tujih gozdih, in si je sedaj otiral pot s čela.

»Stopi, stopi po kozo dol v log! Krhljačevega mladega sem videl tam onkraj lazečega – ta cigan bogatinski nam jo še zarubi, če jo ujame.«

Deklica je bila skokoma čez breg v majhni šumi, ki seza spodaj v korenski jarek. Skoro se vrne in velika, rjava koza primekeče za njo. Zapre jo v majhen hlev, prislonjen na zadnji konec kočé, in se

odpravi v red devat predivo, ki je še ležalo v jerbasu na tnalu. Ko stopi z njim v hišo, drži starec, sedeč na klopi, malo Lenčico med kolena in ji ponuja suho hruško.

Lenki se lice razvedri, ne reče pa ničesar.

Ko se dobro stemni, prinese mati večerjo: krompir v oblicah. Skoro ga pojedjo; dete zaspi na peči, starka vzame kito slame, Lenka pa kolovrat; oče, kočar Lukec, pa si zapali drobni vivček, prav tako kakor ob tistem času bogati Kačon v oblastni svoji stanici.

Kateremu je pač nocoj boljše teknil tihotapski tobak?

Dolgo je vladal molk v Lukčevi hiši in drugega ni bilo čuti nego enakomerno brenčeče vreteno. Zdajci se oglasi Lukec in pomembno stisne lokave oči, česar pa ni moči videti ob negotovem svitu borove treske na čelešniku.

»Danes smo dobili razsodbo!« izpregovori starec in puhne dim predse.

Nihče se ne odzove, samo vreteno na kolovratu se suče nagljeje.

»Priseči bode moral!« pristavi Lukec malone celo minuto pozneje.

»Pa naj!« oglasi se mati, prireže novo slamico in jo vtakne v kito.

»Če more!« reče starec in izza stisnjenih obrvi postrani pogleda na predico.

Ta pa venomer goni kolo in suče tanko nit med prsti; a ti se ji vendar tresejo.

»Je li bilo treba vsega tega?« vpraša naposled.

Sedaj pa je bil ogenj v strehi kakor prav tedaj pri Kačonovih.

»Treba? Treba? Kaj bom jaz redil tvoj zarod, ko iztežka živim sebe in mater? Oni naj plača, ker ima, ker je to dolžan! Ker ni hotel izlepa, bode pa izgrda. Zakaj te pa ne vzame?«

»Ali jaz vem?«

Dejala je to kar tako brez pomisleka; zakaj vedela je dobro, zakaj je ne vzame in ne sme vzeti: ker je preuboga in ker sam nima dovolj moči, dovolj ljubezni do nje, da bi se postavil po robu očetovim zahtevam in da bi se odpovedal imetju, gospodarstvu na kosu zemlje, kjer se je porodil.

»Tisti goldinarji, ki nam jih bode plačeval vsak mesec, bodo prav hodili nam vsem!« deje starec zopet prav zadovoljno in se lisičje zasmeje.

»Jaz nočem vinarja, ne zase ni za otroka!« vzklikne Lenka odločno in ustavi kolo. »Vi ste tožili, pa vi jemljite, če dobite! Zase in za dete bodem pač prislužila sama!«

»Tudi prav tako!« poroga se starec. »Jaz pa ne odneham! Zakaj bi bogatinu kaj pustil, kar mu ne gre! Žita ima v izobilju, zabele in masti za dve leti v shrambi, mesa za dvajset ljudi in za dve zimi v dimniku in štiri polovnjake tolkovca v kleti! Kaj pa imam jaz? – Še kozjega mleka ne, ko ga njegovo otroče izpije! In ta – duša naj bi ne plačal?«

Tako kričeč vstane in stopi pred kočo. Tudi on se tu zadovolji z vremenom in potem zleze počasi tak, kakršen je – obut in opravljen – v slamo nad kozjim hlevom in zaspi.

Mati je vtem šla v kamro, Lenka pa ostane z otrokom v hiši.

Tam poje kolovrat še dolgo, dolgo v pozno noč svojo enakomerno pesem, pri kateri mala Lenčica na peči tako sladko spi.

Le enkrat prestane deklica, ko natakne novo kodeljo na rogovilice. Iz doline se začuje glas krašenjske ure, ki oznanja polnoč. Ali še nekaj je čuti; vsaj dozdeva se ji tako: korak pred hišo, pod oknom. Srce ji zatrepeče od razburjenosti, veselja – nikakor ne – od strahu!

»On je!«

Ta misel jo prevzame. Niti dihati si ne upa niti se ozreti proti oknu.

Toda zmotila se je; nič ni – burja piše okoli ogla, v hlevu pa je zaropotala koza.

Ni ga in ne bode ga več!

Kolovrat zopet povzame enozvočno svojo pesem ...

IV

Štirinajst dni po sv. treh kraljih se je pričelo pri Kačonovih ne- navadno gibanje. Korparjev Boštjan iz Hrastja se je oglasil dvakrat zaporedoma v tednu dni; govoril je vselej mnogo o slabi trgovini z ovcami, hodil tudi v hlev in tipal in ščipal mrkače po hrbtu in po ledju, potem pa obsedel nekoliko ur za mizo pri bokalih tolkovca in pušil Kačonov vtihotapljeni tobak. V nedeljo popoldne pa je prišla večja družba: stari Kobilica iz Hrastja, bahat in oblasten gospodar, žena njegova, drobna, sključena, zgovorna ženica, opravljena v bel kožuh in z belo pečo na glavi, in hčerka Jerica, mlada rdečelična, krepko rasla deklica, ki ni mnogo govorila, tem pozorneje pa štela kokoši na dvorišču in teleta v hlevu. Tudi Korparjev Boštjan je bil v družbi in je zgovorno slikal vse vrline Kobilčeve Jerice, potem pa zopet opozarjal poslušalce na gospodarske ugodnosti Kačonovine. Očito je bilo, da se tu vrši ogled, kateremu bode posledica poroka. Hodili so po hlevih in kaštah, po njivah in košenicah, od daleč si ogledali zarasle gozdove in z višine naglo premerili travnike v dolini; znano jim je bilo itak, koliko stotov sena in otave se nakosi tamkaj. Kačon je hodil z družbo in zadovoljno požiral laskavo hvalo, ki je zvenela njega posestvu iz ust Korparjevega Boštjana. Stari Kobilica je prikimaval, njega žena je

tu in tam izrekla svoje neodločilno mnenje, Kačonov Janez pa je večinoma nem stopal poleg Jerice.

Mrak je legal na zemljo, ko so se gostje odpravljali; zadovoljno prijateljsko pozdravljanje in glasni pogovori – vse je pričalo, da se je dosegel namen današnjemu posetu. Toda pri večerji, kjer so bili zbrani vsi Kačonovi, nihče ni omenil oglednikov; šele ko je odšla družina, zinil je Kačon v svoj vivček: »Pripravna je videti, prav pripravna!«

Odgovoril mu ni nihče; za nekoliko časa se oglasi babica na peči, ki je nocoj puščala kito v miru – saj je bil praznik – ter si le s koščenimi rokami podpirala velo lice: »Bog daj, da bi bila dobra! Meni se bode pa tudi treba umakniti!«

»Kam pojedete?« zasmije se Kačon.

»Dol k sv. Tomažu – –!«

»Ej – čemu taka govorica?« deje gospodar nejevoljno. »Stari ste pač, stari – sedaj bodemo pa vsi trije, vi in midva z Barbo – stari na gruntu!«

Hoče se nasmehnuti, toda ne posreči se mu; babica in Barba zajokata, Nežika si otira oči, Janez pa gleda v tla in seza z rokami po žepih, kakor bi česa iskal.

V tem duševnem razpoloženju se tudi razidejo k počitku.

Odkar se je končala pravda z Lukčevimi in je prisegel mladi Kačon, odslej starec nima več miru na gruntu; ne da bi ga drugi nadlegovali s sveti in predlogi ali da bi se čutil prestarega, onemoglega za gospodarstvo ter zato hotel odložiti breme na mlajše rame – nikakor ne; ampak nekaj drugega ga je težilo vsako jutro, ko je izpregledal po težkem spancu in odkorakal v hlev gledat, kako je z živino; nekova čudna senca je hodila za njim, ko je gonil vola v gozd, nakladal butare in vejevje ali kadar je pozno popoldne

gledal po sončnatih brdih, kjer je pod zmrzlo odejo čakalo njega žito tople pomladi, da vstane v rast in cvet.

Kadar je sedel v Štukljevi krčmi, vedno je pazno vlekel na uho, kaj se govori pri sosednjih mizah; toda nikdar ni čul besede, katere se je bal ali katere si je – kdo ve – morda želel. Doma je ženi Barbi sleherni večer govoril, da se je naveličal grunta, sin naj sedaj poskusi z njim, saj ima dovolj let za ženitev in gospodarstvo. Onadva pa si pač toliko izgovorita, da jima ne bode treba stradati niti drugje iskati strehe. O Janezovi pravdi ni bilo nikdar govora, vendar pa je prav ta in njen konec – Janezova prisega – ono strašilo, ki je sicer nevidno, pa vendar vsakemu domačinu prav čutno noč in dan za petami!

V občevanju z Janezom je izpremenjena samo babica na peči, zakaj od sv. večera še ni izpregovorila besedice z njim in tudi ni pustila, da bi jo podpiral, kadar je lezla dol na klop in potem na tla ali zopet narobe. Sedaj si sama pomaga, ako ji Nežika ne ponudi svojih rok.

Janez tudi ni več oni, kakršen je bil pred malo meseci; prej ravni život se mu je nekam sključil in hoja, govorica, oboje mu je dokaj neodločno, bojazljivo. Vedno je okrog doma in tudi ponoči, katera je vendar fantovska, meče se po trdem ležišču v hlevu, dočim hlapca vasujeta.

Nekoč je hotel babici potisniti stol pod noge, ko je lezla raz peč. Sama sta bila v stanici.

»Beži!« vzkliknila je starka in jezno uprla vanj sivo, blesteče oko. Nekaj trenutkov je tudi on osupel zrl vanjo.

»Ne dotikaj se me!« zapove mu vnovič in stopa, opiraje se na kljukasto palico, počasi proti mizi. Janez pa odide iz sobe, nem, povešene glave, naravnost proti hlevu in tam se ozira, kakor bi iskal dela, katerega se do sedaj ni domislil. –

Po ugodnem ogledu je bila njega poroka s Kobilčevo Jerico dognana stvar. Pri »gosposki«, tedaj patrimonialni, podpisali so pisma, v župnišču priskrbeli oklice, in v ponedeljek pred pustno nedeljo, navsezgodaj – danilo se še ni – mrgolelo je že na Kačovinini ženinovih gostov, ki so se odpravljali na pot v Hrastje, na nevestin dom. Ukaje je hitela vsa družba, kateri je bil obili zajtrk očitno dobro teknil, čez rebri dol proti veliki cesti, kjer so čakali enovprežni, nališpani vozički.

Tam nasproti na brdu pred Korenom, tam je v Lukčevi koči še gorela treska na čelešniku. Ženin Janez je za trenutek obstal na ovinku, od koder se je videl svetel blesk te treske, sveteč skozi okence, ki je bilo menda odprto; saj bi drugače ta svit ne mogel biti tako čist in tako jasen. Janez je postal in se stresnil po vsem životu.

»Juhuhu-hu-u-u!« zasukal je za njim tovariš svat in »juhuhu-hu-u-u!« so povzeli drugi.

»Juhuhu-hu-u-u!« vikne Janez in skoči, vihteč ovenčani svoj klobuk, kar nekaj sežnjev čez rob, preko rebri navzdol na bližnjico, po kateri se lovi vsa glasna družba.

Ukanje pa odmeva z brega v breg, z rebri v reber, in otlo zateglo zveni tudi gor v Lukčevo kočo.

»Ali ga čuješ?« vpraša starka, prišedši mršava in zaspana iz svoje kamre, ter sovražno pogleda hčer, ki sedi sključena in glavo opiraje na klop pri peči.

Vtem stopi Lukec v hišo in otrkava slamo, ki se še drži njegove umazane obleke.

»Sedaj gredo ti cigani – bogatinski!« zagodrnja in otrebi tresko.

Dete na peči se zbudi in zajoka; ta jok šele vzdrami deklico, da vzame otroka v naročaj.

»Hudič – hudič!« sikne stavec.

»Juhuhu-hu-u-u!« zazveni sedaj že daleč iz doline. Tam za Limbarsko goro pa se polagoma rdeči nebo od jutranje zore.

V

Svatba je trajala nepretrgano skoro tri dni; v sredo pozno popoldne sta se pripeljala novoporočenca na Kačonovino in velik del svatov ju je spremil semkaj. Ondi se je sedaj pričela nova pojedina, novo popivanje, novo petje že gluhih, zagrljenih glasov. Stari Kačon ni hotel, da bi se dejalo: »Tam pri Kobilčevih je bilo kaj več jela«, in zato so kuhali, pekli in cvrli, kakor bi bilo treba pričeti novo svatovanje. Od goveje juhe, ki je prišla trikrat na mizo, od mastnih krapov do pečenega jagnjeta, potresenega s sladkorjem, s katerim se je završil jedilni list, zastopano je bilo vse, kar zмага želodec – ustvarjen in še nepokvarjen za take zabave, in kar zmore kmetska umetnost. Dva godca, eden s cimbalom, drugi s piščalko, pobirala sta zadnje svoje moči, da bi ustregla neumornim plesalcem. Ponoči pa so nastopili oglarji, fantje iz sosednjih vasi, ki so prišli na prežo. Starešina, nevestin stric, ukaže jim nesti dva škafa vina na dvorišče in stari Kačon zadovoljno prikima.

Okoli polnoči se vzpne divje vrvenje na vrhunec, tako da sedaj nihče ne vprašuje po drugem, ampak vsakdo leze, hodi in pleše, kakor mu velewa trenutek, svoj nagib ali pa oslabela telesna moč.

Tedaj ženin Janez izgine izmed svatov. Do sedaj je izpolnil vse dolžnosti, kakor jih zahteva običaj in dostojanstvo: jedel in

pil je, kolikor sme in more ženin, odgovarjal in glumačil ob raznih nastopih, ki se redno vrše ob imenitnejših kmetskih porokah, izkratka – odigral je vso nalogo ženinovo, katera pa ob takih prilikah nikakor nima pomena junaške ali sploh prve naloge na gledališkem odru, ampak je slična oni, katero predstavlja glavni statist, ki mora stati lepo opravljen na odru in le tedaj ziniti besedo, kadar ga ogovori kdo izmed prvih glumačev.

Izginil je in nihče ni opazil, da ga ni v družbi. Oni v hiši so morda mislili, da postaja med oglarji; ti pa se niso brigali zanj, nego delili vino iz škafov in ostanke jedil, ki so jih svatje nosili iz hiše. Nevesta in družice so plesale na podu in nobeni še ni bilo veselja dovolj.

V tistem času pa stopa gor čez reber pod Lukčevo kočjo ženin Janez. Njega korak je skoro negotov, toda navzlic gosti temi ne izgreši steze. Pri Lukčevih nocoj ni luči.

Janez pa tudi ne išče te kočje; nekoliko streljajev pod njo se razteza pod robom strme njive gosta šuma, zaraščena z leskovjem in ivo; iz nje kipe tu in tam rogovilasti, razzebli hrasti. Ta šuma je Janezu dobro znana – kolikokrat sta se tu sešla z Lenko! V to samoto niti podnevi ne zabrede drug nego pastir, ki gre iskat izgubljene ovce, ali pa stari Lukec, če pride pobirat dračje in tudi sekat zelene veje. Ponoči pa se tu ni bati ni pastirja ni tatu ni radovednega izprehajalca, in to tem manj, ker že stara, ustno izročena pravljica pripoveduje o tem svetu čudne dogodke.

Sredi te šume se dviga holm, imenovana »Lepi hrib«, in tukaj najdejo časih čudna orodja, današnjim prebivalcem teh brd neznane, neumevne stvari: steklene žare, lončene svetilke, slične železnim leščerbam, navadnim še sedaj po hlevih, zapestnice in od rje razjedena bodala, novce in fibule – in ustno izročilo pravi, da je tu stal nekoč poganski grad in da ponoči ondi ni varno.

Marsikateri Korenec trdi, da je videl opolnoči tamkaj bleščeče luči, drugi zopet, da je srečal čudno opravljenega, silnega orjaka, ki je z batino na rami korakal čez skale in ostanke nekdanjega zidu, ki so še videti; tretji pa je pripovedoval o velikem črnem psu, ki se mu ni hotel umakniti, dasi je s četvernikom zamahnil po njem; vsi pa so edini o tem, da se jim ježe lasje, ako jih vodi nujna pot v mraku ali ponoči preko »Lepega hriba«.

Ljubezen pa navadno ne pozna takega strahu in zato sta tudi Janez in Lenka tukaj na zasutih, košato obraščenih razvalinah nekdanje poganske naselbine dobila prostor, kjer nihče ni motil njiju sestankov. In doma? Kdo se je brigal pri Lukčevih za hčer, ko sta spala starec v slami na kozjem hlevu, mati pa v zatohli kamri; ali kdo je vprašal pri Kačonovih po Janezu, da je bila le živina opravljena in da je bil zjutraj doma, ko je prišel oče pred jutranjo zoro svoj izprehod po hlevih.

Dolgo, dolgo Janez že ni šel to pot, ki jo meri nocoj opolnoči; sam ne ve, čemu bega tod, čemu sili vedno dalje v šumo, na razvaline poganskega gradu; nevidna moč ga žene dalje in srce mu utriplje, ne od bojzani ali strahu, ampak od hrepenenja, tako kakor nekdanj v poletnih nočeh, ko je iskal tu – Lenčke.

Dozdeva se mu, da jo mora dobiti tukaj; je li še sploh upravičen, stopiti pred njo, ogovoriti jo, o tem niti ne misli; tudi mu ves hrup, vse ukanje in glas piščalin, ki zveni s Kačonovine, ne sega v uho; nič, nič – samo njo, samo Lenčko bi rad videl!

Sedaj prebrede goščo in stopi na majhen laz, po katerem še kipe malostni ostanki nekdanjega silnega zidu, poraščeni z mahom in brinjem.

Z enega teh kamnov se dvigne temno opravljena ženska.

»Lenčka!« vzklikne on in hoče k nji.

Res je ona!

Od ponedeljka, od jutra, ko je zazvenelo na uho glasno svatovsko ukanje, do nocoj je hodila in brodila okoli domače koče, iskala vedno novih opravil, zvršila pa ni nobenega. Čula ni materinega izzivajočega očitanja ne očetovih robatih kletev, celo otrokov jok je ni popolnoma vzdramil: srd in boleost, čustvo silne krivice, ki se ji je storila, in časih tiha, čim dalje bolj rastoča želja po osveti, mnogokrat pa zopet spomin na srečne trenutke svoje ljubezni – vse to je vrelo v nji in ji ni dalo miru ni podnevi ni v tihi, brezkončni noči.

Ko je nocoj zazvenel piščalin glas od Kačonovine ter je prihajalo svatovsko vrvenje tamkaj vedno burnejše in glasnejše, mogla ni več prebiti doma.

»Dol grem!« sklene hipoma. »Še enkrat, le še enkrat! Njega ne bode, priti ne more in saj – ga ne maram, ne maram ga več videti!«

Ko ležeta oče in mati, zavije otroka še varneje v debele krpe, da se ne bi zmuznil s peči, ugasi tresko, obleče kočmajko in pohiti nizdol čez zmrzli breg.

»Še nocoj – nocoj zadnjokrat!« šepetala so ji ustna. Vedela je, da bode sama na razvalini, a šla, hitela je, kakor bi jo čakal – on tamkaj. V duhu, v sanjah je hotela še enkrat užiti sladkost skrivnega sestanka z njim, in čim bolj je predirala skozi šumo na laz pri razvalini, tem srečnejši se ji je zdel ta sestanek, katerega pa v istini vendar ni pričakovala in ni mogla pričakovati.

Sede na kamen, kjer sta tolikokrat z Janezom prebila najslajše urice, in tedaj ko stisne vroče lice v podprte roke in ko novič zapojo tam z onega hriba tanki glasovi cimbal in piščalke, tedaj jo obide kakor doslej še nikdar čustvo grozne zapuščenosti.

»Nihče, nihče ne mara več zame! Kolnejo me, obrekujejo, sovražijo me! Vsi – vsi! Od mene gledajo, kadar pridem v cerkev; pred mano beže, ko grem iz cerkve!«

Tako vzdihne in bridke solze ji porose lice. Vse, kar je prebila veselega in žalostnega v zadnji treh letih, vse hiti mimo nje, potem pa jame misliti na prihodnost.

»Kaj sedaj? Kaj bodem počela? – Služit pojdem, z doma – le od tod!«

In slikala si je prihodnje dni, kakšni bodo v tujini, med tujimi ljudmi, kjer nihče ne bode znal o njeni nesreči in sramoti! Ali tu ji pride zopet v spomin on, Janez, ki je kriv vsega tega.

»On – on bode srečen poleg svoje žene!«

Ob tej misli se ji prvič vsadi črv ljubosumnosti v srce. Mrzlo je in prsti ji otrpnejo, dasi tega ne čuti. S tal pobere koreninico resja in jo krčevito vije in trga.

»Iztrgala bi ga nji iz rok kar takole!« šepeta v sebi, toda žilava korenika se ne zlomi niti ne pretrga, ampak ovija se ji okoli prstov, da jo zaskale.

Oster veter zašumi po gošči, gori na jasnem vzhodnem nebu pa se utrne zvezda.

»Oh, da bi umrla! Res umrla!«

Tudi ta misel ji menda prvič prevzame dušo. Malomarno stopi nekoliko korakov naprej na skalo, pod katero se udara svet strmo nizdol v kakih deset sežnjev globok prepad. Groza jo izpreleti in urno se obrne.

Potem pa pade kar zviškoma čez skalo, na kateri je sedela, in zaihti malone na glas.

Zdajci začuje korak in drhtenje skozi goščo. Vzravna se.

»Lenčka!« zazveni ji naproti.

»Ti si? Ti – Janez?« vzhiti deklica, kakor bi zrla v nadzemeljsko prikazen.

Ali sedaj jo že oklene on z velikimi svojimi rokami in poljubujeta se kakor nekdaj, kakor bi nikdar ne bilo razdora med njima,

kakor bi nocoj ne bilo svatovščine na Kačonovini, kakor bi on ne bil poročen ženin druge neveste, kakor bi sploh ne bilo ničesar na svetu razen njiju dveh, ničesar drugega, nobenega zakona, nobene zapovedi, nobene krivice, ampak samo njiju – ljubezen ...

Ko se je vračal Janez proti jutru domov, bilo mu je nekam lahko pri srcu. Zdelo se mu je, da je nekoliko popravil krivico, katero je storil Lenčki, sedaj ko sta se zopet sprijaznila, ko mu je na videz vendarle oprostila. Pomislil pa ni, da je le še podvojil svoj greh; da je on krivoprisežnik, nocoj že prelomil slovesni obet, storjen pred dvema dnevoma pred oltarjem, in da je sedaj zopet – krivoprisežnik!

Ko stopi med svate, tedaj le-ti šele opazijo, da ga do sedaj ni bilo med njimi. Čuden se jim vidi, ker je tako trezen, a nobeden ni več takšen, da bi dlje premišljeval ali sklepal o tem. On pa se splazi skrivaj v hlev, tam po lestvi na seno, nakopičeno pod streho, in gori sladko zaspi.

Pod njim na podu pa plešejo nevesta in nje družice in starešina hodi iz hiše tja uganjat svoje burke ...

VI

Tihi teden je tu in iva že kaže rumene svoje mačice. Pod bregom je vse belo od samega cvetočega teloha, vmes pa migljajo modre jetrnikove glavice.

Takrat je bilo, ko se je stara babica resnično za vselej umaknila s Kačonovine, in trajalo ni dolgo, da je mati Barba zasedla nje mesto na peči, od koder je bistrih oči motrila vse, česarkoli se je lotila mlada nova gospodinja.

Neokretna ni bila Jerica, temveč urna in pridna, ampak časih je vendar kakšno skledo obrnila drugače, nego je bila Barba vaje-na, ali pa sok po materinem mnenju ni bil tako zabeljen, kakor ga je belila prav ona. In tedaj je padla tu in tam ostra beseda, tudi Nežika ni bila posebno odkritosrčna ali prijazna svakinja, in dekla, ki je še ostala pri novi gospodinji, gledala je vendarle bolj na staro.

Tomažu Kačonu je preužitkarstvo prav pogodu: izgovorjenega ima toliko, da se mu ni bati stradanja, in ker hrani še skrito mošnjo tolarjev in ima precej na dolgu pri ljudeh, treba mu tudi ni skrbeti, da bi ga mlada dva kdaj osorno ogovarjala ali gledala postrani.

Pravega gospodarja tudi do sedaj ni slekel in kakor prej hodi zarana po hlevih, kakor prej ukazuje – ali da rečemo pravo

– svetuje, kaj treba storiti danes, česa se lotiti jutri. Dobrohotni nasveti so njega besede, toda vendarle vsem – ukazi.

Vsi domačini tudi spoznavajo, da je tako prav; zakaj Janezova beseda še nima veljave na Kačonovini. On hodi in dela kakor zadnja leta, razgovarja se tudi najrajši le s hlapcema in s pastirjem in najljubše spava tudi na svojem starem ležišču v hlevu ter pušča mlado svojo ženo samo v kamri, iz katere sta se umaknila oče in mati. Z ženo sploh ni ljubezniv, pa tudi ne osoren ali surov; največ jo pušča v nemar, kakor bi je ne bilo. Zato pa tudi ne opazi, da ima ona premnogokrat v jutru, ko polaga polena v peč in pripravlja zajtrk, zabuhle, objokane oči in da se trudi izpirati z mrzlo vodo sledove solza, katere je potočila ponoči.

Jerica je toliko znala o Janezovem razmerju z Lukčevo Lenko, kolikor se je tedaj govorilo in klepetalo o tej pravdi. Uverjena je bila, ko se je možila, da je vse v redu in da je bil Janez, sin bogatega kmeta, le žrtev sebične, lahkomišelnih deklin, sicer pa popolnoma nedolžen in da se je le poštenim potom izmotal iz umetno nastavljene zanke. Tudi ji v prvih tednih, prvih mesecih nje zakona navzlic čudnemu in žaljivemu vedenju Janezovemu ni prišlo na misel, da bi sodila drugače o onem, njemu natvezenem razmerju nego to, da on ni kriv. Žalilo jo je, ker ni hotel stalno deliti z njo njiju kamre; zakaj čutila je, da se ji domačini in družina le posmehujejo, toda bila je preponosna, da bi mu to kdaj očitala.

V tistem tednu je bilo, ko je Jerica že zarana vžigala ogenj v peči za ognjiščem. Kar prikriči dekla, ki je spala pri babici v poststranski sobi, da starka umira.

»Kje je Janez?« vzklikne mlada žena, a takoj pristavi: »Počakaj, pokličem ga, zbudi mater in očeta!«

Dekla odhiti v nadstropje, Jerica pa steče v hlev; toda Janezova postelja je prazna. Ko stopi bliže, vidi, da nocoj niti legel ni.

»Janez, Janez!« zakliče na ves glas, meneč, da je morda na vrhu v senu.

Odgovora ni, samo hlapca se zbudita.

Žena steče nazaj v hišo in razburjena niti ne premišlja, kje je sedaj nje mož.

Trda noč še krije zemljo, le gostosevci, ki se bližajo zapadu, kažejo, da ni več dolgo do jutra.

Pri babici, ki se več ne zaveda, nego že spi prve trenutke večnega spanja, stojita Tomaž in Barba, dekla pa joče v veži.

»Zaspali so – zaspali!« deje Tomaž.

»Kako dobro, da so se še oni teden spovedali!« pristavi Barba.

»Kar hitro je bilo!« ogłosi se dekla. »Nekaj težko so sopli, potem pa sem odhitela iz hiše –«

»Kje je Janez?« vpraša stari Kačon.

»Ni ga!« odgovori mlada žena mrzlo, ledeno, malone hripavo.

»Ni ga!« vzklikneta oče in mati ter se spogledata. Dekla pa se navzlic svojim solzam namuzne in pomembno namežikne z očmi.

Sedaj priteče Nežika, poklekne poleg babičinega ležišča in za-joče na ves glas.

»Prinesi svečo! In blagoslovljeno vodo!« zapove Tomaž osorno in Jerica odhiti iz hiše, zakaj vse to ima ona v svojem varstvu.

Ko vzravnaajo starko v postelji, deno ji molek v roke, pokrope jo in postavijo blagoslovljeno voščeno svečo ob vzglavje; Tomaž pa gre zapovedat pastirju, naj teče v Krašnjo naznanit cerkveniku, da bode zvonil, kakor se spodobi taki ženi.

Pastir steče čez breg, po poti sem pa se začuje topot težkih korakov.

Tomaž obstane pred hišo in čaka prišleca. Temno je še vedno in le lahka sapa naznanja, da se v malo trenutkih pordeči nebo na vzhodu. Spoznati človeka ni bilo moči niti deset korakov, toda

Tomaž je znal, da prihaja njega sin! Divja slutnja se mu vzbudi v srcu, in kakor bi mu imel veleovati sedaj tako kakor nekdaj desetletnemu dečku, zarohni nanj: »Kje si bil – ponočnjak?«

»Kaj vam do tega?« razljuti se Janez in se vzravna pred starcem kakor sveča.

»Kaj meni do tega? Počakaj, pokažem ti!«

Rekši, prime starec s koščeno roko sina za ovratnik, z drugo pa ga zgrabi za pas in ga bliskoma trešči na vso moč ob zemljo.

Preden se Janez pobere, odkoraka oče v hišo in naravnost gor v spalnico. Mladi mož pa se dvigne z divjo kletvijo, pobere držalo zlomljenega cepina, ležeče pod kapom, in sili za očetom v vežo. Ondi pa ugleda skozi odprta vrata v stranski sobici brlečo luč, pod njo pa voščeno rumeno mrtvaško lice stare babice.

»Ka-a-aj? Ka-aj je to?« zajeca na glas.

»Umrli so!« deje poleg njega Jerica in nese dva bela robca v sobico, da ju položi po kmetskem običaju na vsako stran h glavi umrle starke.

Janezu pade kol iz rok, on sam pa zdrsne na kolena in si zakrije obraz.

Notri v sobici mati Barba še vedno z brinovim vršičkom škropi blagoslovljeno vodo na babico; potem pa poklekne in druge ženske za njo.

»Za dušo rajnice – za milostno sodbo – oče naš, kateri si v nebesih,« – tako zveni polglasna molitev skozi ozka vrata, mladi mož na pragu pa moli za onimi in odgovarja, ne da bi si mislil, kaj šepetajo ustna: – »in odpusti nam naše dolge, kakor – –«

Ko odmolijo, vstane on, stopi bliže in s tresočo roko pokropi mrliča.

Potem pa naglo odide iz hiše, vrže suktnjo na tnalno pred hlevom in seže po vile, da prične svoj vsakdanji posel pri živini.

VII

Na Brezovo poljano je sijalo jasno pomladno sonce. To je širok greben za Korenom, v gorenjem delu gosto zarasel z mladim bukovjem in krivim borovjem, v spodnjem izsekan in gol; visoko resje pokriva rdeče ilovato zemljo, v majhnih jarkih pa, ki se polagoma plazijo v dolino, prerašča vedno zelen mah močvirna tla.

Tu v Brezovi poljani ima poleg drugih tudi Kačon svoj log, ki mu daje steljo za živino in slaba drva za kurjavo; za kaj drugega ta gozd ni.

V dišečem resju pokraj kolovoza, ki se vije povprek čez greben, leži danes postaren možič, očitno utrujen, in obe pesti pod glavo tiščeč, motri oblake, katere goni gorak južni veter po temno modrem nebu. Poleg njega stoji širok kurnik, odet z razcapano suknjo; zakaj gospodar je golorok navzlic vlažnemu ležišču in nepreplemu vremenu. Kaj je v kurniku, bilo bi težko uganiti, da se ni časih iz njega oglasilo zamolklo mrmranje in godrnjanje, katero se, vedno više in više stopnjujoč, naposled končava z zabrlizgnjenim »mijav«. In kadar je že preglasno, seže stavec po kljukasto palico poleg sebe in udari na kurnik, veleč: »Mir!« Plezanje in praskanje po kurnikovih klinih priča, da se tamošnji prebivalci neradovoljno odzivajo povelju, potem pa je nekoliko časa vse mirno; a ne predolgo in prejšnji prizor se zopet ponovi.

Po kolovozu navzgor priškriplje dvovprežni volovski voz; starrec se nekoliko dvigne iz resja, da pogleda, kdo se pelje tod.

»Aha! Stari Kačon!« zamrmra in zategne debela ustna v zaničljiv posmeh. Nato se vrže zopet na hrbet in stisne pesti pod glavo.

Ko bi bili kurnikovi prebivalci tihi in mirni, vozil bi Kačon mimo, ne da bi znal za te goste v resju; ampak prav sedaj zazveni ponovljeni »mijav« in prestrašena junca hočeta glasno hropeč kar naravnost čez spodnji strmi breg.

»O-o-o-o-ij!« zakriči Tomaž in trudoma ustavi svoja voliča. Oni v resju pa bije po kurniku in vpije: »Mir, mir!«

»Da bi te strela! Ti vražji mačji boter – kdo pa je tebe privlekel semkaj!« pozdravi Kačon izprva malone jezno, a potem, spoznavši onega, s prijaznim naglasom in licem.

Mačji boter – tako so res nazivali tega starca – vzdigne glavo iz resja, ali takoj jo zopet položi na svoje pesti.

»Ali sem ti napoti?« de čemerno in malomarno, kakor bi govoril tja gor v zrak.

Tomaž potegne voliča vkraj pod košati bukov grm, s katerega jameta takoj hlastno smukati sveže zelenje; on pa golorok kakor mačji boter v resju stopa, svoj brinov bičevnik v tla upirajoč, proti ogovorjencu. Tam potrka na kurnik in pravi dobrovoljno, kolikor more: »No – tu bode pa zopet nekaj grošev!«

Mačji boter se ne gane, ampak samo postrani poškili sedaj na Tomaža, sedaj na nasprotno stran; v njega možganih, ki niso bili tako okorni, kakor je bil videti njih lastnik, zavladala je sedaj le misel, kako je pač to, da je Kačon danes toli prijazen, ko se sicer ne meni za takega berača, kakršen je vsak dan mačji boter, najsi nabere tudi poln kurnik mačk in mačkov. In ker mu je ta položaj popolnoma nejasen, ne zine niti besede, razen zategli »a-av-av-av«, kakor bi od samega spanca ne mogel drugače nego zevati.

Tomaž sede počasi v resje, potegne vivček in mehur s tobakom iz žepa in jame kresati.

To gane tudi botra v srce.

»Imaš li – hrvata?« vpraša pomenljivo.

»Dober je, pravim ti,« deje Kačon in pomoli mehur botru.

»Časih se še dobi, časih; pa preklicano je trda zanj!« modruje oni, sedaj že sedeč in dišeči tobak tlačč v zamazano pipo.

Nato sedita starca precej časa molče vsak na eni strani kurnika in puhata tobakov dim v sveži pomladni zrak. Vsak čaka, da drugi prične razgovor; boter čuti, da ima Tomaž nekaj na srcu, le-ta pa išče konca pravi niti, po kateri bi segel do namena.

Maček v kurniku se oglasi in to naredi pravo gaz.

»Kje si pa ujel tega mucka, ki je tako togoten?« vpraša Tomaž.

»Lukčev je, Lukčev s Korena!« odgovori boter na videz pohlevno in malomarno; a izpod košatih obrvi pogleda prav zlovoljno svojega soseda.

»I – kaj že mačka prodaja Lukec? Kam je pa kozo del?« reče Kačon in zre srepo v drugi breg, kjer se prijazno odsvitajo bele stene zlatopoljske cerkve. A on ne vidi ničesar, ni bele cerkve ni zeleno obraslega bukovja za njo niti debelih oblakov, ki puhte iz njegove pipe.

»Koze treba otroku – vedi, Kačon, tisti majhni punc!«

»Čemu jo pa redi doma? Služit naj gre!«

»Kdo? Otrok?«

»I – kaj otrok! Deklina naj gre služiti!«

»Morebiti bi jo ti vzel? – A – kaj ti – ti si sedaj ›stari‹ kakor jaz – in govoriti ti ni veliko v hiši, pa vaša mlada jo morda vzame?«

»Hudič! Molči!« zakriči Tomaž in udari z bičevnikom po kurniku.

»Ne bodi – ne bodi – Tomaž! Kaj bi iz suhega prelival v pusto? Ako te tvoji domači kurnik jezi, pusti mojega na miru!«

»Kdo pravi, da me jezi? Ampak ti klepečeš, kakor te navijajo drugi, in to klepetanje me jezi!«

»Hm, hm,« zamrmra boter. Premotril je naglo še enkrat vse do sedaj govorjene besede in v njegovi prebrisani glavi se je začelo čudno daniti. Ta lisjak je že sedaj slutil, s kakim namenom je sedel Kačon poleg njega. Kazalo mu je pa zato, toliko primerno urediti; zakaj prav bi bilo, da sam kaj zasluži.

»Klepetam? Prav praviš, a menda samo moje kosti klepetajo! V žepu nimam ničesar nego krušne drobtine in nimam si s čim nosa obrisati! Za te mačke mi da raholški mežnar štiri groše in to bode pol leta za poboljšek – za tobak – za obleko, doma me pa mladi od mize gonijo, zunaj pod kapom imam svojo skledo. Pa zakaj? Zato ker mačke lovim in prodajam, da kaj zaslužim.«

»Pravijo, da jih dereš!«

»Oj, sakramiš! Še nikdar nisem nobenega ubil, kaj li odr! Žive nosim, žive tja dol mežnarju in ta stori potem svoje in prodaja kože. Zaslužim pa rad, zaslužim, da imam kaj za poboljšek! Oj, tisto pa rad – zaslužim, zaslužim.« –

Taktika mačjega botra je bila prava, zakaj Kačon je sedaj ubral svoje lice v najprijaznejše gube, zleknil se je po dolgem resju, glavo podprl v levo roko in zadaj za gorenjim koncem kurnika pogledal svojega tovariša.

»Boter,« dejal je sicer nekam oholo, vendar pa dokaj prijazno, »boter, nekaj lahko zaslužiš, ako ti je le kaj do tega, prav lahko, in dovolj ti bode!«

Oni stori kakor polž, kadar se dotakneš njegovega rožička.

»Poštenega zaslužka se ne branim, pravim ti, Kačon! Poštene-ga ne, saj me poznaš ti in vsi! Nikdo ne ve ničesar nepoštene-ga o meni!«

»Res je, to potrjujem! Pošten si! Kar je res, to je res!«

Ko Tomaž nekoliko časa molči, vzbudi se v botrovi glavi neprijetna misel, da utegne Kačon, ako predolgo premišlja o tej stvari, pri kateri je bilo njemu kaj zaslužiti, popolnoma umolkniti in morda komu drugemu privoščiti omenjeni zaslužek. Zato se mu vidi potrebno nekoliko osvetliti prejšnji strogo poudarjeni pojem o poštenosti.

»Ni li bil tisti svetnik – ali očak Jakob tudi pošten, ko je od brata grunt kupil za nekaj žlic graha ali leče?«

»Saj ni kupil grunta!«

»I no, ne vem, pa na gruntu je bil potem; oni, ki je prodal, pa je dobil doto in šel po svetu – kaj-li?«

»Ne vem!«

»Jaz tudi ne! Pa pošteno je bilo kupljeno in prodano!«

»Prava je ta!« pritrди Kačon. »Prodano je prodano! Pa stoj! Če hočeš, nekaj lahko dobro opraviš! Prazna ne bode zate! Jaz bi rad poslal moža nekam in ti bi bil pravi. Govoriti znaš in molčati tudi, pa zastonj ne bode.«

»Zakaj ne? Le govori! Pa malo hrvata daj!«

Tomaž radovoljno vrže mehur čez kurnik in nadaljuje:

»Glej, boter, ti hodiš mnogo naokoli in danes si bil tudi pri onem tatinskem kajžarju – pri Lukcu.«

Mačji boter na vso moč vleče dim kresilne gobe vase, da mu ni treba odgovarjati.

»Saj veš, k tem ljudem ne morem in nečem, tudi ne, ako bi se mi pajčevine delale po želodcu! Pa ti bi tam lahko govoril besedo kot mož, kot moj mož!«

»Zakaj ne?« pritrди oni.

»Reci Lukcu, da mu dam sto tolarjev, ako pošlje svojo hčer kam od tod – služit – daleč od tod, kamor hoče, v Ljubljano ali v Trst, samo da gre. Sto tolarjev! Tvoja pa tudi ne bode zastonj!«

»Dobro govoriš, Tomaž! Ampak če porečem Lukcu: Sto tolarjev, tedaj poreče on: Dvesto! Jaz rajši ponudim petdesetak!«

»Stori, kakor hočeš – jaz dam sto! Če primešetariš, bode tvoje!«

»To je beseda!«

Kačonova voliča sta bila vtem docela osmukala bukov grm in stopicala sedaj vkreber. Tomaž se dvigne, kakor urno se more, in kričoč svoj – »o-oo-oj«, tira živinčeti v kolovoz in potem, ne da bi se več ozrl, vozi v svoj log.

Tudi mačji boter je smatral dogovor za dognan. Počasi vstane, ogrne capasto suknjo, vtakne kljuko svoje palice za trto nad kurnikom in ga zavihiti na hrbet. Štiri raznobarvne mačke se v njem plaho iztezajo po klinih.

Tako oprtan krene možič po ozki stezi nizdol v trnjavski graben in leze potem na nasprotni strani zopet čez grmovje in praprot, skrbno se ogibajoč obhojenih potov.

Poboljšek, ki ga je služil z ujetimi mačkami, bil je pač grenak! –

VIII

Kačon bi ne bil mogel ujeti boljšega »moža« za to kočljivo poslanstvo, nego je mačji boter. Ljudje njegove baže, zaničevani zaradi ukoreninjenih predsodkov in malone popolnoma izključeni iz druge družbe, sicer ne kaj izbirčne, imajo redno tanek sluh in čut za slabosti onih, kateri se jih ogibljejo; in ker je proti njim navadno dobrota – sirota, zato vedo tudi izkoriščati zase vsak neprijetni položaj onih preziralcev, v katerem jih tisti potrebujejo.

Mačji boter je hotel kaj zaslužiti, in sicer, kakor je dejal, pošteno zaslužiti. Zato so mu bili sedaj Kačon in Lukec, Lenčka in nje dete le mrtve številke, s katerimi je računal, da pridobi sebi kaj več: ne obljubljeni odpravščina Lukcu, ampak svoj dobiček mu je bila prva skrb. Trebalo tudi ni za Kačona kaj prihraniti, in ako bi oni ne bil tako odločno postavil obljubljenih vsot, pa bi se mačji boter ne bil lotil mešetarjenja; ali sedaj je znal, v kakih mejah se je treba gibati, da sam pridobi kaj prida.

Bilo je tri dni po onem sestanku, ki sta ga imela s Kačonom tam v Brezovi poljani. Lukec prekopava mali breg pod kočo, kateri je njega pristna svojina, in mati in hči režeta krompir gori v veži; sedaj je čas, da se posadi. Lukec čmerno opravlja svoj posel, mnogokrat postaja in na motiko oprt gleda, kako gredo oblački po nebu.

»Ej, ali si kaj pognojil, Lukec?« zazveni doli s steze znani glas. Mačji boter je stal ondi, opravljen kakor vedno, toda brez kurnika.

»Morda imaš kaj gnoja na prodajo? – Mačjega kaj-li?« zaroga se Lukec, katerega je botrovo vprašanje silno jezilo; zakaj, kar je bilo gnoja pri hiši, hranil ga je vedno za majhen zelnik; drugo setev je morala rediti puhla zemlja sama.

»Ne bodi, ne bodi!« tolaži ga boter in gre počasi proti koči.

Lukec vrže motiko v razor in stopa za njim; ženski pa vzameta košaro s krompirjevimi krlji in jih ideta sadit v breg.

»Krompir, krompir – to je dobra reč!« deje boter in sede na surov parobek pod kapom.

»Kje si pa kurnik pustil?« posmehne se Lukec.

»Čemu vprašuješ? Saj tako nimaš več v prodajo za moj kurnik?«

Lukec požre ta zasmeh.

»Da, da, krompir,« povzame mačji boter razgovor iznova. »Jaz še pomnim, ko smo ga prvič dobili; in ti tudi! Nekaj pred Francozi je bilo, mati so ga kuhali in pa sestra moja – saj si jo poznal, Uršo, tisto, ki je šla potem v Trst –«

»Da, da! Je li umrla? Slišati ni bilo o nji?«

»Oh – živi, živi in dobro se ji godi – tako pravijo; pa zame se ne meni več. I, čemu tudi? Vsak zase, to velja dandanes!«

Lukec prikima in sune kos trhlega polena izpod nog.

»Pa vedi, tam v Trstu ni slabo! Službe niso pod nič,« nadaljuje mačji boter, ki je tako naglo dobil prehod od krompirja do Francozov, od njih do sestre Urše in od nje v Trst ter je imel sedaj le še korak pred sabo do pravega predmeta.

»Jaz tudi tako trdim! Vsak dan pravim naši deklini, naj gre tja! Delati mora povsod, tam pa dobi denarjev, da jih lahko prihrani!«

Botru se razjasni obraz, da je za trenutek videti kakor ščip, ko prileze zvečer izza gore; toda takoj ga zategne v resne gube in poškili nekoliko dol v breg, ali sta ženski tako daleč, da ne moreta slišati razgovora.

»Lukec, semkaj sedi!« veli nato pomenljivo in se napol odmakne s parobka.

Oni sluša in deje samo radoveden: »Kaj bode?«

»Lukec, jaz vidim nekaj, kjer bi se dalo kaj zaslužiti! Poslušaj in potem govori! Dobro bode zate in menda odpade tudi zame kaj.«

»Le govori!«

»Glej, Lukec, čemu rediš sedaj dvoje doma? Stara in ti lahko sama obdelavata tole njivico!«

»Kaj? Kam pa otrok? Lenka gre lahko služiti, pa otrok?«

»I, kaj? Naj gre sama! Otroka pa ti rediš, ako kaj dobiš zanj.«

Lukec sedaj razumeje, kam meri boter. Počasi dvigne desno koleno in sklene roke pod njim.

»Koliko bode pa dal?« vpraša in guglje koleno v rokah.

»Koliko? Ne vem, ampak – če hočeš, če si zadovoljen, poravnaj jaz to stvar! Saj vem, kako je vse to, in če le hočeš, ako le midva hočeva, zaslužil se bode denar.«

Lukec je sedaj dobro vedel, da boter ne govori kar tako iz svojega nagiba, ampak da je poslan semkaj. Samo to mu še ni bilo jasno, kaj namerja ta mešetar.

»Bode li Kačon vzel otroka?« vpraša malomarno.

»Beži, beži! Tega mu vendar ne ponudiš! Ampak – recimo: Lenka naj gre od tod – v Trstu se hitro dobi služba! Otrok naj pa ostane!«

»Hehe! Ali se Kačon boji Lenke?« zasmee se Lukec trdovratno in zbadljivo.

Sedaj spozna tudi mačji boter, da se je izdal in da treba nastopiti drugo pot. Udari torej kar po sredi.

»Vedi, Lukec – štirideset križavcev ti odšteje stari Kačon takoj na suhem, ako pošlješ ono deklino – v Ljubljano, v Trst, kamor hočeš! Samo da je ne bode tukaj!«

Štirideset križatih tolarjev! To je nekaj, česar Lukec svoje žive dni ni videl skupaj. Kar zašumi mu po ušesih. Ampak on je oprezen mož.

»Sto jih mora odšteti ta bogatin!« vzklikne na glas.

»Toliko pa ne bode dal!« odmaje boter.

»Kakor hoče!« razjezi se Lukec. »Pa naj mu rajši hodi vsak dan mimo hiše in naj ga spominja krive prisege, katere so deležni vsi – vsi, kar jih je tamkaj –«

»Molči, molči, Lukec! Tako ni govoriti, s tem si ne zabeliš soka! Mene poslušaj! Ali hočeš štirideset tolarjev?«

»Sto – tako sem rekel!«

»Ta je prazna!«

»I, no, ako pač mora biti: osemdeset jih bode! Pa ne vinarja manj!« deje Lukec po kratkem premišljevanju.

»Ne bodi brezumen! Saj poznaš Kačona! Ako jih primakne še pet, tedaj je pa konec!«

»Pa bodi!«

»Torej petinštirideset!«

»Ne, osemdeset, tako sem rekel!«

»Pomisli, Lukec, da plačuje stari! Morda je danes še pri volji dati to, kar sem rekel, jutri pa besedo sne! Petinštirideset, ako ti je prav, pa udari in jaz grem k staremu. V tednu dni bode denar tu, deklina mora biti pa tudi že – kjer hočeš, samo tukaj ne!«

»Vrag vzemi vso Kačonovino!« razhudi se Lukec in gleda na raztrgani kap svoje kože. »Zadnjo besedo bodem govoril: šestdeset naj da –«

»Jaz tudi zadnjo: vprašal bodem Kačona, je li zadovoljen dati – petdeset!«

Sedaj je pa Lukec trdovraten, in dasi mačji boter dvakrat vstane in odide ter se zopet vrne, vztrajajoč pri petdesetih, oni ne odjenja od šestdesetih.

Ženski sadita krompir že v zadnjem koncu njive in vsak čas se morata vrniti proti domu.

»Dobro,« pravi boter, »ako bode Kačon zadovoljen!«

Bal se je že, da vse spodleti, ako mati in Lenčka kaj zvesta o pogodbi, preden je sklenjena.

Ali tudi Lukcu je do tega; zato si sežeta oba poštenjaka v roke in boter odide zadovoljen naravnost proti Kačonovini. –

Teden pozneje, ko Lukec ne spi v slami nad kozjim hlevom, ampak izteza svoje kosti v hiši na široki klopi poleg peči, zdajci začuje trkanje na okno.

»Aha!« reče in se splazi tiho tja.

Trkanje se ponovi.

»Lenčka! Lenčka! Odpri!« šepne nekdo zunaj.

Lukec odpre lino in blede lice Kačonovega Janeza se prikaže v okviru.

»Ali si sama, Lenčka?« vpraša potihoma.

»Na, lopov!« zarohni Lukec iz teme in sune s pestjo onega v obraz, da se opoteče izpod kapa. »Na, kar si zaslužil izdavnaj, ti krivoprisežnik! Ne bodeš več hodil semkaj – deklina je šla!«

Rekši, zaloputne okence in tava, roke maneč, proti klopi pri peči.

»Šestdeset križavcev – šestdeset –!« tako godrnja, ko ga že objemlje spanec. »Pa tega sem tudi plačal!« –

Mladi Kačon pa bega po strmem bregu proti domu; ne zna in ne čuti, da mu krvavi lice od Lukčevega udarca, niti jeza ga ne izprehaja zaradi tega.

»Deklina je šla!« dejal je razljučeni starec. »Lenčka je šla, ne da bi mi bila povedala kam in zakaj!« ponavlja si Janez.

»Kam je šla – zakaj je šla?«

V gošči pod Lepim hribom zalaja lisjak in njega zamolkli glas dolgočasno odmeva od nasprotnih brd.

IX

Triindvajset let je minilo po teh dogodkih.

V nedeljo je in krasno pomladno vreme vabi tisoče Dunajčanov v njih Prater, kjer se raztresa in kratkočasi živahna množica od drevoreda do drevoreda, od krčme do kavarne, tam ob ježi na vrtiljaku, tu ob vedno enakih dovtipih v vezani in nevezani besedi po raznih gledaliških lopah; tam zopet strmeča v leve, tigre in kače v zverinjakih, tu pred odri indijskih ali domačih čarovnikov.

V teh prostorih tudi slovenskega študenta ni pogrešati. Tedaj seveda, ko se je vršil ta oddelek naše povesti, tedaj društveno življenje med vseučiliščniki slovenske narodnosti ni bilo tako razvito, kakor je dandanes; ampak družbe štirih ali petih somišljenikov, ki so imeli stalno krčmo in kavarno in tudi redne skupne izlete v mestno okolico, bile so pogoste in so nadomeščale ali boljše – pripravljale pot poznejši širši društveni organizaciji.

Okoli bele okrogle mize na velikem vrtu tretje kavarne v Prateru poseda tudi danes taka petorica v veselem, živahnem razgovoru, ki se skokoma dotika najraznovrstnejših predmetov. Od dovtipov tega ali onega profesorja, ki so jih slišali med tednom, prehajajo na pereča politična vprašanja in tu ostro in neusmiljeno kritikujejo razmere v ožji slovenski domovini; potem pa so

takoj zopet pri svojih inštrukcijah, katere treba zvršiti vsak dan, da si služijo drobiž za živež in študije. Od tu preskoči razgovor na deklice in ljubice, na policaje in hišnike, potem pa Kočevar, ki ponuja svojo igro od mize do mize, ali Italijan, ki je tedaj še prodajal sir in klobase od stola do stola, zvedeta zopet posredno v nov tir vprašanja in odgovore.

Dasi je danes mnogo ljudstva tu, ostala je slučajno sosednja miza doslej prazna. Naša petorica pa je ravno uglobljena v oprezno raziskovanje in odvijanje treh Kočevarjevih števil, katere je potegnil eden izmed njih na stavo, kar pristopijo tudi k sosednji mizi trije novi gostje: postaren gospod in dve gospodični. Ena šteje morda komaj petnajst ali šestnajst let in je na prvi pogled očito hčerka gospodova, druga pa je morda za polovico starejša, in dasi je opravljena elegantno kakor ona ter je gorša od mlajše, vendar je videti, da ni v ožji rodbinski niti stanovski zvezi z drugima dvema.

Trije naših študentov se obrnejo in zvedavo ogledujejo sosede, dočim ostala dva dražita Kočevarja.

»Guvernanta!« deje eden prvih treh, ki slovi kot poseben poznavatelj ženstva.

»Pa lepa je!« pristavi drugi in se obrne kakor njegov tovariš zopet h Kočevarjevi košari.

Govorila sta slovenski in potihoma, da ju sosednji gostje niso mogli slišati. Tretji izmed njih pa ne more obrniti oči od ljubeznive deklice, ki mu sedi ravno nasproti in o kateri je izrekel prejšnji poznavatelj, da je – guvernanta.

»Oho, Janez,« oglasi se zdajci eden tovarišev preko mize, »kaj si se zagledal v tole krasno plavolasko?«

Ogovorjenec se vzdrami in ga hoče nejevoljno zavriniti; ali vtem osupne vsa petorica, ki ima sedaj vseh svojih deset oči uprtih v sosednjo družbo in zlasti v lepo deklico: zakaj ona plavolaska,

kakor jo je nazval zadnji govornik, ozre se ob prvih slovenskih besedah začudena in z nekakšnim veselim izrazom na licu po študentih, a pri oni zbadljivi opomnji, ki je letela na nje najiskrenejšega častilca, zardi v lice in se obrne napol nejevoljno, napol nasmehoma od njih.

»Slovenka je!« šepnejo mladi možje malone vsi zaeno. »Razumela nas je!«

»Da, da, tebe in tvojo neotesanost!« razjezi se Janez.

Razgovor mladih ljudi se sedaj popolnoma izpremeni; zavedajo se, da vsaj ena oseba pri sosednji mizi umeje njih jezik, in kakor so sicer prešerni in nagli v kritiki in sodbi, tako tesni, oprezni in tudi okorni so ob vtisu, da je blizu njih deklica, vsekakor izobrazena, ki umeje njih jezik, ki je morda njih rojakinja in si utegne o njih samih napraviti sodbo in sliko iz njih govora. To čustvo obhaja vse mlade ljudi, osobito moške, ki se niso še vzpeli do gotovega koraka med svetom, njim dosihdob kolikor toliko tujim.

Pogostoma gledajo na sosede; »poznavatelj ženstva« izkuša uprizoriti pristno koketovanje, a zaman. Edini Janez je tako srečen, da ujame en pogled plavolaske, menda samo zaradi one prve opomnje tovariševe. In dasi ga vidi sam predobro, vendar ga pod mizo od desne in leve strani suneta dva tovariša, da ga opozorita na to izrednost.

Trem se vidi položaj predolgočasen in zato silijo na odhod; Janez in njegov desni sosed pa se branita.

»Aha! Ta bode danes silil za njo!« deje »poznavatelj ženstva« cinično.

»Kaj tebi do tega?« zavrne ga Janez.

»Prav nič! Pojdimo, pojdimo!« veli oni in še dva odideta za njim; Janez in njegov sosed pa ostaneta.

»Slušaj, Mato! Zvedeti moram še nocoj, kdo in od kod je ta deklica!« reče oni.

»Sediva k njim! Starec se mi ne vidi kaj osoren in – pojdiva se opravičit – morda je starec tudi naš rojak?« nasmeje se Mato.

»Ne, ne, nikakor ne! Nemec je ali kaj takega! Pa pojdiva za njimi, da le pozvem, kje stanujejo, potem –«

»No – potem bodeš pa kar pisal?« poroga se Mato.

»Čemu se šališ? Ti ne veš, kako čudno mi je pri srcu, ako gledam to deklico!«

Dajal je to tako sanjavo, da je oni osupnil.

Nekaj časa molčita in Mato se zopet nekolikokrat ozre na sosede.

»Čuj,« izpregovori hipoma, »pa ne smej se! Ko bi ta deklica ne bila tako lepa, dejal bi, da ti je malone podobna!«

Janez se nasmehne, toda ne odgovori ničesar, zakaj sosedje ravnokar vstajajo in naša dva znanca vestno nastopita svojo pot za njimi.

To je pač običaj v velikih mestih in postarni gospod z družicama vred je bil menda že vajen takim prizorom. Zapazili so vsi skoro, da hodita študenta za njimi, in razen nekaterih tihih, nejevoljnih opazk starega gospoda in dokaj medsebojnih nasmehov obeh deklic to zasledovanje ni povzročilo nič hujšega.

Prijatelja ostajata vedno tako blizu, da jih ne izgubita, vendar pa tako daleč, da jim nista nadležna.

Mrak lega na zemljo in množica Pratrovih posetnikov vre nazaj v mesto.

»Mato,« deje zdajci Janez, »meni se zdi, da mi je to današnje srečanje usodno! Ta ženska – ta ženska!«

»Ti si sanjač! Kdo ve, kaj tiči za njo!«

»Nikakor ne govori tako! Nekaj skrivnostnega me tira k nji, nekaj neumevnega! Morda je to ljubezen, o kateri čitamo, pa sedaj sam ne vem. Veš, da še nisem bil zaljubljen kakor vi drugi in da ne iščem ženskih vzorov. Preokoren, preneroden sem za takov posel; ali tukaj mi je pot pretekel takov vzor!«

Prepričevalna moč teh skromno izgovorjenih besed zaduši tovarišu vsak ugovor, vsak zasmeh.

»Lepa je!« reče, ker misli, da mora pač kaj ziniti, in s tem le ponovi, kar je izustil že prej. –

Oba dijaka sta modroslovca, družnika izza gimnazijskih let in skoro najožja rojaka; saj sta fari, kjer sta se porodila, sosednji. Veliki, nekam sloki Janez, bleđi, črnooki mladenič, to je Janez Kačon, edinec, ki se je porodil na Kačonovini, odkar tam gospodari ta naša stara dva znanca, Janez in Jerica.

Zakaj sta ga poslala v šole?

Na Kačonovini je šlo nizdol; nikdo ni znal zakaj, a da je bilo tako, vedel je vsakdo. Govorilo se je, da je mladi gospodar napravil dolg in da je za prvim prišel drugi, da sta se sčasoma stari Tomaž in mati Barba vknjižila za živež in poboljšek, da je takisto storila žena Jerica in da je Nežika morala tožiti za svojo doto. Janez je posedal dlje v Štrukljevi krčmi v Kopolju, nego je bilo koristno, in klet in zabavljal na železno cesto, ki teče sedaj za Savo in je pogoltnila ves zaslužek, kar ga je imel kmet doslej tukaj ob veliki cesti. Ako ni spravil o pravem času sena s travnikov, če mu je plevel prerasel krompir in proso, ako mu je birič potrkal na vrata zaradi dolžnih obresti ali davkov – vsega je bila kriva le železnica. Godrnjanje in očitane očeta in matere ga je razljutilo do skrajnosti in dobrota in potrpežljivost ženina ga je takisto razkačila.

Vrhu tega ga je obšla pobožnost; namreč pobožnost v tem smislu, da ni zamujal službe božje in da se je spovedoval vsake

kvatre. Vendar pa je pil in preklinjal kakor najbrezbožnejši mešetar, in če se mu je prav zljubilo, pretepal je tudi ženo.

Otroka sta imela edinega Janeza, in ko je ta odrasel, sklenil je oče hipoma, da mora v šole, da mora biti »gospod«. Toliko je imel, da se sin lahko izšola, potem pa bode oni skrbel za roditelje, ako bi bilo treba.

Mladi Kačon se je pridno učil; toda ko je prišlo do tega, da bi šel v duhovniški stan, da bi bil pravi »gospod«, kakor si ga je mislil oče, tedaj je mladi Janez odrekel pokorščino.

»Na Dunaj pojdem!« dejal je in z njim vred je takisto sklenil njega prijatelj in sošolec Mato. Čudno je le bilo, da se Kačon ni dolgo ustavljal tej sinovi nameri; mati Jerica pa je imela več strogih besed in solza. Stara dva, Tomaž in Barba, sta že počivala v hladni zemlji; torej nista imela več besede.

Mladi študent je odšel na Dunaj in dobival z doma, kolikor so mu mogli pošiljati; oče pa je dalje pil in lenušil ter gostobesedno hvalo pel svojemu sinu, ki bode kdaj še kaj več, nego je domači župnik.

Sedaj tudi ni bil pobožen v gorenjem smislu, ampak k maši in spovedi je hodil, kadar se ni bilo moči izogniti. Gospodarstvo pa prihaja vedno slabše. Sin je že četrto leto na Dunaju in sam zasluži z lekcijami toliko, da ne potrebuje domače pomoči; a oče pričakuje, da ga bode skoro že sin podpiral. Sedaj ni več konj ni volov na Kačonovini; dve kravi in nekoliko ovac, to je vse. Travniki in njive so odprodani, gozd je izsekan in streha na hiši kaže svoja rebra.

Mladi študent se ne mudi rad dalj časa doma; vsako leto prihaja za nekaj dni na Kačonovino, toda kar vidi tu, nikakor ni, da bi ga vabilo in držalo. In tudi spomini na minula leta so enaki; on je nadarjen in nepokvarjen in v srcu mu gori oni čisti idealizem,

ki se zaseje časih tja kakor redka cvetica na goli svet, da ne znamo, od kod je prišlo seme in kakšne moči so ga spravile v rast in cvet. Kar pa mora Janez gledati časih doma, to se mu studi in zato gre zopet svoj pot!

Spominja se sicer, da je bila tu nekoč blaginja, a zakaj je sedaj drugače, zakaj vse propada, o tem neče premišljati in nikogar noče obsojati. Plemenita nprav mu brani takšne misli.

In vendar je njemu usojeno, da bode mučenik za – očetov greh!

X

Prijatelja na nocojšnjem zasledovanju nista dosegla pravega uspeha.

Stari gospod, ki je vodil gospodični, poklical je ob izhodu iz Pratra izvoščka in trojica se je odpeljala. Janezu se je zazdelo, da se je »guvernanta«, ki je sedela spred in zato lahko gledala vse, kar je zastajalo za urnim vozom, porogljivo nasmejala; Mato pa je bil bolj premeten nego njegov tovariš.

»Številko imam, številko!« vzklikne vesel.

»Katero številko?«

»I no, izvoščkovo! Če se peljejo domov, tedaj pozvem jutri, kdo in kje je ta gospoda.«

Janez se je moral nasmejati.

»Škoda, da nisi jurist!« deje veselo.

»In potem – policaj!« pristavi Mato. –

Nadarjenost za ta stan je Janezov prijatelj drugega dne popolnoma izpričal.

Opoldne pri obedu v majhni krčmi na Kostanjevici je Mato natanko poročal o svojih pozvedbah. Izvošček je peljal gospodo domov, in sicer tudi na Kostanjevico, v ulice, ki niso bile kaj daleč od stanovanja naših dveh znancev. Stari gospod je hišni posestnik,

mlajša deklica je njegova hči, starejša je res »guvernanta«; potem sta še dva sina tu, gimnazijca, katera poučuje znanec Čeh – jurist.

»To je kakor nalašč!« deje Mato. »Ta češki prijatelj mora pomagati, ako –«

»No – kaj – ako –?« vpraša Janez.

»Ako ni sam zaljubljen v tvoj vzor, kar bi bilo prav lahko mogoče!« zasmeje se tovariš.

»Kje ga dobiva?« hiti nestrpno Kačon, ne meneč se za prijateljve šale.

»Zvečer pri ›Levu!«

Ker ni bilo nič nenavadnega, da sta naša znanca prišla v imenovano krčmo, zato se jima tudi nocoj niju prijatelj, že omenjeni češki jurist, nikakor ni čudil. Mato je zopet kazal svoj diplomatski in policajski talent in skoro sta bila poučena o vsem razmerju v Majerjevi hiši in rodbini; tako se je namreč zval postarni gospod, ki smo ga videli v Pratru.

»In pa – guvernanta? Guvernanta?« vzklikne Janez, čigar misli se sučejo edinole okoli plavolaske.

»Oh, pozabil bi skoro povedati, da je vaša rojakinja – Slovenka! Krasna deklica! Pa ste jo li videli, ali kaj je, da vas zanima prav ona?«

Janez se malone izda, toda oprezni Mato ga reši.

»Oh, omenili ste prej, da je guvernanta v hiši, kjer poučujete, in Kačon – čudna slabost njegova – ta se zanima za vsako guvernanto.«

»A – tako?« zasmeje se Čeh. »Pa stojte, ako vas zanima i ta, predstavim vas lahko. Nič lažjega nego li to. Krasna in pametna deklica je – ne bode vam žal!«

Mato hoče izreči še nekaj pomislekov, ampak Janez je že ves v ognju, tako da ga gleda Čeh kar začuden.

»Le potrpite, dragi kolega, v nedeljo, prihodnjo nedeljo se naredi vse. Vsa Majerjeva rodbina, guvernanta in moja malenkost bode pri popoldanskem koncertu v Volksgartenu. Pridite tja, midva se pozdraviva in izpregovoriva nekaj besed, potem pa vas predstavim. Gospod Majer ni žid, ampak pošten Dunajčan stare korenine; preprost, jovialen mož, pa bogat – bogat! Vdovec je in živi le za deco svojo. Študente pa ima rad in zato – kar pridite! Seve, kar se tiče gospodične Helene –«

»Helena ji je ime?«

»Da, Helena! Kar se tiče nje, o tem sedaj rajši ne govorim. Poskusite sami in želim vam le dobro srečo, ako si hočete pridobiti nje simpatije.«

»Je li ohola?« vpraša Mato.

»Ohola? Ne! Ali pa – kakor hočete. Jaz ne vem, kako in kaj, niti nisem dolgo poskušal, da bi jo spoznal. To pa pravim, da ni navadna guvernanta, kakor jih srečujete po naših imovitih hišah in katere morda zanimajo gospoda Kačona.«

»Mene ne zanima nobena!« vzklikne Janez nejevoljno, dasi je vesel in srečen ob teh besedah, ki pristujejo njegovemu vzoru.

»Ej, to je bilo pač rečeno kar tako vnemar!« pristavi Mato. –

Ko se odpravijo iz krčme, mora Mato spremiti tovariša še mimo hiše, kjer stanuje Helena. Molče gresta po ulicah in molče prideta domov. Stanovala sta skupaj v eni sobi.

»Pojdeš li v nedeljo tja?« vpraša Mato, ko upihne svojo luč.

»Pojdem!« odgovori Kačon odločno. »Menda me vendar spreliš?«

»Zakaj ne? Lahko noč!« –

Potem ves teden nista govorila o prihodnji nedelji. Mato je bil prevdan svojemu prijatelju, da bi se poskušal šaliti z njim; vrhu tega se je zavedal, kako visoko ga oni presega, da mu pa tega

nikdar ne kaže. To je porodilo poleg starega iskrenega prijateljstva še čustvo brezpogojnega spoštovanja, da, skoro oboževanja. Kakor sta bila na zunaj oba enaka, oba enakopravna, tako je bil na tihem, v njiju tajnem duševnem življenju, Janez gospodar, Mato pa njegov brezpogojno vdani podložnik.

V nedeljo popoldne se je uresničila namera naših treh mladih mož tako, kakor je bila načrtana. Janez in Mato sta dobila Majerjevo družino in njih domačega učitelja pri napovedanem koncert. Pozdrav, predstavljanje in povabilo gospoda Majerja, da prisedeta naša znanca k njegovi mizi – vse se je vršilo, kakor je bil to napovedal teden prej premeteni jurist.

Niti stari gospod niti hčerka njegova nista spoznala došlih dveh dijakov za soseda iz Pratra; samo okrog usten guvernante Helene je legel za trenutek nekoliko ironičen, vendar pa vesel in dobrovoljen nasmeh: spomnila se je takoj, da je bil ta veliki modroslovec njen tihi častilec in zasledovalec minulo nedeljo. Ko se obrne k nji z odkrito besedo: »Vi ste Slovenka, gospodična? Za tako smo vas spoznali pred tednom dni!«, zasmeje se mu na glas in pristavi šegavo posnemajoč njegov govor:

»In spoznali smo vas tudi za guvernanto!«

Izgovorila sta to po slovenski in smeha odgojiteljice in treh dijakov, ki se je oglasil po teh besedah, stari gospod ni razumel z drugo mlado družbo vred. Helena prevzame tolmaško nalogo in razgovor krene, ko so se domenili o zadnji slučajni soseščini, na daljno domovino slovensko.

»Kje ste vi doma?« in »Kje ste vi doma?« glasilo se je zaporedoma in gospod Majer je prav z dunajskim humorjem metal vse Kranjce in Slovence v košaro, katero prenaša Kočevar po Pratru in po krčmah. Mato je bil najzgovornejši, Janez je pazil največ na Helenine besede, le-ta pa o svojem domovinstvu ni povedala

preveč. Roditeljev nima, vzgojiti pa jo je dala stara teta najprej v Ljubljani in potem v Trstu, da se je priučila laščini, in ko je pred nekaj leti umrla, šla je sama služiti za vzgojiteljico.

Prav tako kratko pove Janez zgodovino svojega življenja. Z nekoliko besedami sta razodela oba, kar je bilo potrebnega, kakor se to pač zvrši med rojaki, ki se prvič srečajo v daljni tujini. In kakor je bilo vse, kar sta govorila, skromno in običajno suho, vendar se je dobila skrivna vez, ki je že prve trenutke ta dva človeka silila drugega k drugemu.

Janez je bil prvi, ki jo je nekoliko osvetlil.

»Da, da, gospodična Helena,« dejal je, ko se je še enkrat spomnila umrle tete, »jaz tudi poznam to, kaj se pravi: Pomagaj si sam! Roditelje imam, ali ti mi ne morejo dati ničesar. Učitelj sem, kakor ste vi, dasi se mi je šele pripravljati za ta stan.«

»Za sedanjost govorite prav,« deje ona, »a potem –! Vaša prihodnost ali naša – vzgojiteljska – kakov razloček!«

Rekla je to malone žalostno.

Ko bi Kačon ne bil tako resne nravi, porabil bi bil lahko to priliko za navaden ali pa celo za duhovito galanten ugovor; ali kaj takega Janez ni zmožel.

»Res je!« pritrди naivno odkrito. »Nekoliko srečnejši smo mi moški; širša pota so pred nami, in ako treba, korakamo tudi lahko goloroki in bosji dalje in morda celo preko – blata! Vi tega ne smete!«

Helena ga pogleda nekoliko začudena, ali ugovarjati ne more ali pa neče.

Gospod Majer je bil ukazal nekaj buteljki in skoro so vsi trkali s kozarci, kakor bi bili znanci že od nekdanj. Mato je izvrstno kratkočasil gospodično Irmo, hčerko gospodarjevo, in jurist je imel z očetom vred dovolj posla, da je brzdal mlada dva gimnazijca.

Tako mine popoldan in v mraku spremljata naša znanca družbo domov: Mato z Irmo, Janez pa s Heleno; gimnazijca korakata zad med očetom in učiteljem. Kačonu je srce prepolno; zdi se mu, da je trajal ves popoldan le en trenutek, in sedaj ga navdaja le misel in želja, da bi podaljšal ta sestanek. Prva ljubezen je vzplamenela v njegovem srcu z vso svojo elementarno silo; že od prvega pogleda je tlelo v njem, sedaj pa, v teh kratkih urah, ko mu je medsebojno občevanje le spolnjevalo sliko, katero si je ustvarjal o svojem vzoru – sedaj je švignil ogenj kvišku in ni ga bilo najmanj volja, da bi ga gasil.

Janez je imel dvaindvajset let, ona pa je imela menda dve leti več. Kdo ve, morda vpliva prav taka razlika tem močnejše na značaje, kakršen je Kačonov. Za lahkomiselnost ljubkovanje z mladim dekletom ni bil ustvarjen; zato se tudi nikdar ni lotil tega. Današnji sestanek pa mu je kazal Heleno kakor zrel, v življenjskem boju že nekoliko utrjen značaj v prelepem zunanjem okviru, kakor mu ga je do sedaj slikala le domišljija.

Bili so že blizu Majerjevega doma.

»Gospodična Helena, ali vas vidim zopet?« vpraša Janez.

Ona se hoče nasmehnuti; toda v glasu njegovem je nekaj, kar ji ne dopusti nasmeha.

»Jaz sem vedno doma!« pravi hladno, a potem pristavi: »Samo ti nedeljski izleti! To je naša zabava, naš izprehod!«

»Torej slovo – toliko da sem enkrat govoril z vami!«

Janez ne vidi, da ji rdečica zalije lice. Saj bi ne bila ženska, ko bi ne umela njegovih besed! Nekaj trenutkov se bojuje sama s seboj ob misli: »Ta študent, ta mladi študent!« Ali to dveurno občevanje z njim je tudi v nji pustilo svoj sled.

»Torej se morda ne snideva več!« ponovi on žalostno, toda kakor bi se oklepal zadnje vejice.

»Če hočete – ob nedeljah sem pri maši pri Sv. Roku; Majerjevi so protestantski; jaz hodim sama tja!«

»Hvala vam – hvala!« šepne on polglasno.

Sedaj so tudi že vsi pred hišo in se poslavljajo.

»Prosit, prosit!« kliče gospod Majer še iz veže in ponavlja na stopnicah: »Rad imam take študente! Fanta, le glejta, da bode iz vaju kaj!«

Helena pa, v svojo sobo prišedši, vrže rokavice na mizo in šepne skoro nejevoljno:

»Ne, ne, v nedeljo ne grem k Sv. Roku!«

XI

In vendar je šla.

Često med tednom, zlasti zvečer, ko je sama čitala ali šivala v svoji sobi, spomnila se je tega napol dogovorjenega sestanka in vselej ji je po kratkem premišljanju ušel skoro nejevoljen vzклик: »Ne, ne, to je preneumno!«

Helena je bila dokaj hladne, računajoče nravi; dosedanje življenje in službovanje pa ji je še bolj razvilo to nprav. O ljubezni ji je govoril že marsikdo; toda bila je prepametna, da bi ne znala, kakšni so ljubimci, ki se ji ponujajo. Kakor vsakogar, ki si služi svoj kruh, zavisen od vsakdanjih slučajev, tako navdaja tudi njo misel in želja, da bi se kdaj otresla tega jarma. Sanjarila je časih o čem boljšem, posebnem, vendar vzgojiteljice, ki so v plemenitih rodbinah prespale take sanje in se zopet zbudile v bridki, megleni ledeni realnosti, bile so ji še preživo v spominu.

»Profesor! Profesorjeva soproga?« To je bila sedanja stopnja nje skrivnih želja, in ondaj jo je srečal ta »mladi študent«!

»Preneumno, preneumno!« dela je vselej, kadar je legla spat, toda mladi študent ji vendar ni hotel iz glave.

»Kdaj bi bilo kaj z njim?« vpraša se celo nekoč, toda takoj se zasmeje na glas.

V nedeljo dopoldne postoji nekoliko trenutkov na hišnem pragu in zapenja rokavice.

»K Sv. Roku?« To je nje prva misel. »Ne, danes ne! Sicer bi si mislil ta študent, da hodim za njim!«

Ali sedaj je že zapela rokavice.

»Na Vidno? Ali v mesto k avguštincem? Kdo poje danes tam? Oh – predaleč je!«

In tako krene naglo navzgor po veliki cesti kostanjeviški z nasmehom na ustnah in s poslednjim, ne prav resnim tolažilom:

»Saj ga ne bode!«

Toda Janez je ves dopoldan zvesto stražil dohod k Sv. Roku, po katerem bi bilo priti Heleni, in sedaj se ugledata že od daleč. Pozdravita se – on srčno in prijazno, ona malone hladno; toda vendar je vsa rdeča v lice.

»Pričakoval sem vas že dolgo!« deje Janez odkrito in veselo.

»Pričakovali ste me?« zavrne ga ona; čutila je potrebo, da se nekoliko poigra.

»I, ko ste vendar dejali, da pridete danes dopoldne!« odgovori on ves zavzet.

»Oh, tako! Da, da! No, dobrega spomina ste!«

»In – vi? Ste li pozabili?«

Janezov naglas pri tem vprašanju ji seže do srca in ne more si kaj, da se ne bi ozrla nanj, rekoč:

»Ne, ne! Nisem pozabila! Pa mislila sem –« pristavi po kratkem premolku, ko ji on ne ve odgovora, »da je bilo to kar tako –«

»Oh – jaz sem imel vaše besede za popolnoma resne!«

»Kaj hočete, gospod Kačon? Saj vidite, da sem tukaj!«

»Hvala vam, gospodična Helena!«

Potem gresta nekoliko časa molče drug poleg drugega. Nji je nekam neprijetna misel, da bi jo ugledala znanka v tem spremstvu,

on pa ne ve, kako bi pričel razgovor, da bi ne dal preveč duška svojim čustvom. Sestanek v Volksgartenu in ves tedenski posel sta bila zdajci predmet živahnemu razgovoru.

Tako dospeta do cerkve.

»Ali ne pojdete k maši?« vpraša Helena nasmehoma, ko stopi na prvo stopnico k cerkvenim vratom.

»Ali vas smem počakati?«

»Smete! – Ampak v cerkvi!« reče ona veselo in pomenljivo.

Vtem že izgine za malimi vrati, ki se škripajoč zapro za njo.

Kačon nekoliko časa stoji pred stopnicami, potem hodi po ulicah in naposled krene v cerkev. Zunaj na cesti, notri v domu božjem, povsod se mu vidi vse nekam bleščeče: tako polno mu je srce od neznanih čustev!

Sedaj obstane pri stebru ob vratih. Mogočni glas orgel mu zveni na uho in zdajci mu vstajajo v duši spomini na dom, na cerkev v rodni fari, ko je še mlad deček ministriral pri maši, na očeta, na mater, na zapuščeni dom tam na peščenem kopoljskem hribu – in potem mu hite misli zopet k nji, ki kleči tam spred med množico; sam se ne zaveda, kako mu je. Zdajci ga prešine misel: »Moliti!« Dolgo že ni molil; tisti široki plaz indiferentizma, ki vleče za seboj do malega vso mladino v zrelostni dobi, tudi njega ni pustil ob strani. Saj ni stal doslej še nikdar tako tik brezna sreče ali pa ob prepadu nesreče! Ali sedaj je iskal, želel, hrepenel po pomoči.

»Moj Bog, pusti, dovoli mi to srečo!« vzdihnil je in morda je bil ta nemi izbruh njega čustev – najsi tako sebičen – najčistejši, najpobožnejši izmed vseh, kar jih je to uro vzkipelo proti cerkvenemu oboku.

Po maši spremlja deklico v notranje mesto; hotela je k prijateljici, služkeci v imenitni židovski rodbini na Ringu.

Pogovor se jima suče sedaj v tiru, na katerega navadno krene pomenek izobraženih mladih ljudi, kadar se otresejo subjektivnih pojavov; predmeti njih učenja, zlasti slovstvo in zgodovina, križajo se vprek.

»Čitate li še kaj slovenskega?« vpraša Kačon.

»Kje? Kako? Saj mi ne pride več slovenska knjiga v roke! Samo eno imam!«

»Katero?«

»Prešernove pesmi!«

»Oh! Imate jih? To je krasno!«

Ona ne zna, ali je ta vzklik namenjen Prešernu ali nje posesti te knjige.

»Če dovolite, prinesem vam še kaj slovenskega – Levstika in Jenka; pesmi zadnjega so šele natisnjene!«

»Prosim!«

»In potem mi poveste svojo sodbo o njih!«

»Ali vam kaj velja?« meni ona koketno.

»Da, velja mi, gospodična Helena!« deje Janez tako resno, da se ji zopet vsili rdečica v lice.

»Oh, le počakajte – stroga sodnica bodem!« hiti Helena, da prikrije zadrego. »Pa – tukaj sva že na koncu svoje poti; tukaj stanuje moja prijateljica!«

Poda mu roko, on pa ne dobi druge besede v slovo nego:

»In – danes teden, gospodična Helena?«

»Danes teden?«

»Ali vas smem zopet spremiti?«

»Počakajte, gospod Kačon! Če pojdete k maši! Priučim vas zopet pobožnosti!«

Ločita se z veselim smehom. Janez hodi še nekaj ur po mestnem parku in odide potem domov, kjer na svojo veliko zadovoljstvo ne

dobi več prijatelja Mata. Marljivo preobrača vse slovenske knjige, kar jih ima v majhni knjižnici. –

»Danes teden! Danes teden!« Ti besedi sta bili odslej redno slovo naših dveh znancev. Kakor prvič spremlja Janez odslej vsako nedeljo, vsak praznik Heleno k Sv. Roku in potem zopet v mesto do stanovanja nje prijateljice. Drugih sestankov nimata, in dasi čuti deklica čimdalje bolj, kakšna strastna ljubezen do nje rase od tedna do tedna v mladeničevem srcu, dasi spoznava on, da ga ona sprejmlje vedno prijazneje in ljubezniveje, vendar o ljubezni med njima dolgo dolgo ni govora. Roke sta si stiskala ob sestanku in ob slovesu, prijazno, ljubo in tesneje, nego je družabni običaj; ali to je bilo tudi vse.

Ta ljubezen Kačona ni odvrčala od njegovih študij, nego nasprotno je vplivala nanj. Kar najodločneje se je vkopal v knjige in konec poletnega semestra se je smel zanašati, da dovrši jeseni izpite. V počitkih ni namerjal odpotovati nikamor: niti domov – česa bi tudi sedaj iskal tamkaj – niti z rodbino, kjer poučuje in katera pojde v letovišče. Helena pa odide z Majerjevimi k Vrbskemu jezeru.

Konec julija je, ko sta Janez in Helena na zadnjem nedeljskem sestanku; v prihodnjem tednu ona odpotuje. Danes ona neče k prijateljici; po mestnem parku se šetata in sedeta naposled na klop v senci mladega, gosto nasajenega in bujno rastočega jasmina.

»Jaz ostanem tu na Dunaju!« ponovi Kačon – saj je bil to povedal že nekolikokrat – a nato pristavi prvič:

»Jeseni dovršim izpit in potem šele si poiščem pot dol v domovino!«

»Kako srečni ste!« deje Helena, kakor je bila rekla že nekoč, ko sta se menila o svojem stanu.

»Hočete li z menoj?« vzklikne on in stopi pred njo, prožeč ji obe roki. »Helena, ali greste z menoj? Da vas ljubim – z vso dušo svojo – to veste, davno veste – kaj naj še porečem? Ali hočete biti moja – žena?«

Helena je dobro vedela, da pride nekoč to vprašanje; a sedaj je vendar presenečena, in to najbolj zaradi strasti in razburjenosti, ki odseva s Kačonovega lica. Poda mu roke ter ga mehko in ljubko potisne na klop poleg sebe.

»Da, hočem!« šepne zardela.

Dva mlada gizdalina se šetata mimo njiju in gledata brezstidno na oba.

»Pojdiva!« veli Helena in vstane. Janez gre za njo kakor v sanjah. Ali spotoma prične govoriti o svojih namerah, da dobi službo na domači gimnaziji in kako lepo bode, ako jima odkaže uso-da prostorček v domovini. Tudi Helena je razburjena in sanjava v svojih odgovorih.

Ko prideta do nje doma, stopi on proti dosedanji navadi za njo v vežo.

»Smem li komu povedati o tem?« vpraša jo in stisne deklici roko. Sama sta v veži in ta samota ga ohrabri, da stopi bliže k nji.

»Ne, ne – sedaj še ne!« pravi Helena in mu odtegne roko.

»Helena! En poljub –!« šepne Janez.

»Ne, ne – sedaj še ne!« hiti ona, ne da bi vedela, ali odgovarja temu vprašanju ali pa ponavlja prejšnji odgovor.

Tudi on ne sili več k nji; oba zdajci obide čustvo, kakor bi bilo nekaj nepredirnega med njima.

»To je začetek! Kje je še uresničitev najinih namer?« dejala si je ona.

»Poljub tukaj v veži – na cesti – ne, ne – to bi oskrunilo najino ljubezen!« šinilo je njemu v glavo.

»Danes teden!« hoče dejati potem, toda spomni se, da je ne bode več tukaj.

»Pisal vam bodem Helena! Vam – tebi, tebi, ako dovoliš!« S stopnic se začujejo koraki.

»Jaz odpišem takoj!« šepne ona in steče navzgor.

XII

Na Kačonovino lega jesen.

Taka ni kakor nekdanj, ko je vsaka shramba pričala o blaginji tega posestva. V kozolcu, kateri ima sedaj samo tri stebre, tiči še nekoliko detelje in nekaj snopov lanu, v peščenem bregu se pase pet ovac in mati Jerica, sedaj Kačonka Jera, vlačí z griča borovo suhljad, katero seka in veže v butarice ter jih polaga pod napušč, da bode kaj za kurjavo pozimi. Pred vhodom v klet še leži kup krompirja, stisnjenega in nakopičenega, kakor bi ga bilo strah širokega prostora spodaj, katerega ne more napolniti. Ob steni pod ostrešjem visi nekoliko koruze, trije krvavo rdeči storži med drugimi zlato rumenimi; s kapú štrle razmršeni šopi trhle škope, ki je doslužila na strehi. Pred odprtim, praznim hlevom skače nekaj vrabcev, na tnalu poleg hleva pa se oblizuje star, kodrav maček. Niti za vrabce se ne meni, kakor bi bila tudi njega obšla tista malomarnost, ki zija iz vsakega razpokanega trama, raz vsak kamen na tem posestvu.

Po obraslem kolovozu, kjer je nekdanj stari Kačon tiral svoje rejene voli, škripljejo kolca, katera vleče zmršena krava. Poleg nje pa hodi velik, v hrbtu sključen, košččen mož; na kolcih leži dolg hribovski koš in v njem je bela, a drobna repa.

To je sedanji Kačon, ki vozi jesenske pridelke domov. Ni še star po letih, ampak njega stas in lice ga kažeta starejšega.

Kozolec nima več plašča, da bi gospodar podenj zvrnil repo; obrezovati jo bode treba pod hlevnim napuščem, kjer je le še preveč prostora. Tja tudi zavije Kačon in pokliče Jero, naj mu pomaga izprazniti koš.

»Drobna je letos, drobna!«

To so edine besede, katere izusti Kačonka; on pa molče odvede kravo v hlev.

Jera si pripravi bruno, da sede nanj, in se loti repe; glavice meče na kup poleg krompirja, repnik pa na drugo stran. Pred leti ni bilo tako; tedaj je pomagala in ukazovala in dekletke so postorile največje delo; danes pa je sama. Misli ji uhajajo v minula leta in v prošlo blaginjo, toda ne mudi se predolgo z njimi.

»Pač je Bog hotel tako!« reče v svojem vdanem fatalizmu in meče repo na kup pred klet.

Izza ogla zahrešči korak na peščeni poti in pred mater stopi Janez, sin študent.

Nji pade nož iz rok in skoro ne more vstati s sedeža.

»Janez – Janez!« To je vse, kar more izustiti, in potem se ga oklene oberoč, nerodno, trdo, a tako presrčno, kakor more le mati.

Mladi Kačon se ji počasi in mehko izvije iz rok.

»Kje so oča?« vpraša, in to manj zaradi želje, da bo ga takoj videl, nego da prikrije, kako ga je ganil izbruh materine ljubezni.

»Oh, kako si zrasel! Pa – Janez – obriti se moraš! Koliko bodeš gorši!« hiti ona in se ne zmeni za njega vprašanje.

Janez se nasmehne in si potegne s prsti svoje levice po mladih brkih.

Sedaj pride oče iz hleva.

»Janez je tu!« zakliče mati Jera in ne more z očesom od sinovega lica.

Kačon izprva nekoliko osupel obstane, potem si obriše roke ob prtene hlače in stopi počasi bliže.

»No, kaj si vendarle zopet našel domov?« deje na videz malomarno in očitaje, ali iz njega besed zveni prikrita radost, katero umejeta in čutita mati in sin.

»V hišo pojdi, da si odpočiješ!« veli oče in stopa naprej.

V sobi, v kotu med okni nasproti veliki peči še vedno stoji stara, bela javorova miza in okoli nje so dolge, nerodne klopi; na steni vise v lesenih okvirih na steklo naslikane podobe svetniške, v kotu pa je razpelo – vse še na tistem mestu kakor pred dvajsetimi in več leti, samo vse prašno, zamazano, okajeno.

Janez je poznal že vse to in tudi ni pričakoval izpremembe. Ravnodušno odloži majhen kovček, ki ga je prinesel s seboj, na klop pri peči, sam pa sede za mizo.

Mati pobriše s predpasnikom nekolikokrat preko mize in potem za trenutek izgine iz sobe. Stari Kačon potegne svoj vivček in tobačni mehur iz žepa in si tlači pipo.

»Potrpite, oče!« veli sin in gre odpirat kovček.

»Kaj pa imaš tam?« vpraša starec z zadovoljnim nasmehom.

Študent prinese majhen zavitek in ga položi pred očeta.

»Nekaj smotk za vas,« reče veselo, »tiste – dolge so!«

Očetu se še bolj razjasni lice.

»Glej ga, glej!« deje nato – druge besede ne ujame – in vtakne pipo in mehur v žep, iz zavitka pa potegne smotko.

»Janez, Janez! Oče!« zakliče mati pri vratih, katera le nekoliko pripre.

Kačon odide v vežo in potisne duri za seboj.

»Kje pa je steklenica borovničevca, ki sem jo hranila tu zad v omari?« vpraša Jera. »Požirek mu moramo dati!«

»Da, da,« hiti Kačon, »tu zad mora biti!«

Rekši, seže v omaro.

»Steklenica je v nji, žganje si pa ti popil!« razhudi se mati polglasno in odrine od sebe moža, kateri drži prazno steklenico v roki.

»Beži, beži, ti bi mu niti ne mogel dati suhega kruha!«

»Gor pojdem – na Koreno – k Volku! Ta ima še nekaj borovničevca!«

»Ni treba! V izbo pojdi!« veli ona in Kačon se ji ne ustavlja.

V sobi sede zopet kraj mize in si vesele volje vžiga smotko.

»No, kaj pa je s teboj? Bodeš li skoro v cesarski službi, ali si že?« vpraša skozi gosti dim, ki ga puha preko mize.

»Nimam je še, pa dolgo pač ne bode!« reče sin in iztika po kovčku.

Sedaj stopi mati ter prinese hleb črnega kruha in na majhnem lesenem krožniku kupec lepih jabolk.

»Letos jih je bilo nekaj, tu na starem drevesu za hlevom!« reče sinu in položi nož predenj; potem zopet odhiti iz sobe in oče in sin začujeta nje korake pod streho.

»Kam pa so ušli mati?« vpraša študent, ko si odrezuje košček kruha.

V Kačonovi glavi se porodi vesela slutnja.

»I, pa že kaj ima skritega tam gori!« reče nato in zakašlja, kakor bi se zdajci spomnil svojega suhega grla.

»Kje te bodo pa nastavili? Kam te pošljejo?« vpraša, dasi sam zase ugiblje, kje ima Jera skrito pijačo, katero mora prinesiti vsak hip, zakaj po drugem ne iztika gori pod streho; tako je moral sklepati iz prejšnjega besedovanja.

»Tega še ne vem! Morda pridem v Ljubljano, morda v Gorico. Skoro se odloči!«

Starec novič zakašlja, a potem zopet vpraša:

»Koliko bodeš pa služil? Bode li za trud?«

»Ne vem, tudi tega ne vem,« zasmeje se sin. »Nekaj stotakov na leto, toliko, da se bode živel!«

»Nekaj stotakov? No prihranil bodeš pač kaj? Čemu si pa študiral? Čemu smo te pa dali v šolo?«

Okrog sinovih usten leže za trenutek zaničljiv posmeh; nehote se spomni dvojbenih zaslug, katere ima oče glede njegove izobrazbe. Ali oko mu pohiti preko umazane sobe čez razpokano peč, in glej, tam gori leži kup cunj in raztrganih odev in zazdi se mu, kakor da je život v njih. Da, tam je čepela stara mati Barba in ta mu je pravila, da je prav tam in dolgo pred njo tudi že čepela stara – prastara babica in ta in ona – obe sta vsaka v svoji dobi noč in dan, leto za letom, dokler jima je bil odmerjen oni prostor za čelešnikom, pletli belo slamo v kite za zaslužek dveh, treh krajcarjev na dan; in ta stara mati Barba mu je otroku, mlademu dijaku, tudi vedno pripovedovala, naj se le kaj uči, da bode kaj, da si kaj prisluži, prihrani, da bode kdaj pomagal domačinom, materi in očetu, zlasti pa – gruntu, na katerem se je porodil!

Te misli bliskoma hite mlademu možu po glavi.

»Grunta, starega grunta, pač ne bomo več mogli nazaj kupovati!« reče po kratkem molku pod vtisom naglega razmišljanja.

Kačon je, sledeč sinovim očem, pogledal tja v kot na peči, na kup umazanih krp, in tudi njemu se je zazdelo, da čepi nekovo živo bitje tamkaj; toda on ni mislil na mater Barbo, ne, ona stara, koščena, devetdesetletna babica je vstala pred njim, in ko je začul sinov odgovor: »Grunta – grunta ne bomo več kupovali,« – zazvenelo mu je še nekaj drugega po ušesih, tisti strogi: »Beži – beži

– ne dotikaj se me!«, s katerim ga je nekoč odpodila, ko ji je hotel pomagati s peči.

Stresne se in hoče nekaj odgovoriti; pa sam ne ve, kako in kaj. Vtem pa vstopi mati in prinese steklenico borovničevca in majhen kozarec ter oboje postavi pred sina.

»Truden si in žejen, Janez!« meni skrbno.

»Pa ta ni, da bi gasil žejo!« nasmehne se sin.

»Oh, dober je – dober! Le poskusi!« sili oče in natoči kozarec.

»Prej bi rajši malo vode!« reče Janez in mati je že zunaj, da mu izpolni željo.

Vtem izpije Kačon poln kozarec žganja, in ko ga iznova napolni, prigovarja sinu: »Le daj, le daj, ta hasne zdravju! Povsod ne dobiš tako pristnega!«

Ko se mati vrne, ponudi sin tudi nji nekaj v papir zavitega.

»I, kaj pa je to?« vzklikne ženica vesela in vsa rdeča v zgubanem licu ter odvija papir. Bujno pisan, svilnat robec, v hribih tako priljubljen, razvije se pred njo.

»Oh, Janez! Kaj takega si mi prinesel? Ta je pa drag, drag!«

»Ni tako, kakor se vam zdi!« zasmeje se sin.

»Tako v nedeljo pojdem v cerkev z njim!« pravi mati in dene ta novi zaklad v skrinjo v izbi.

Nato sede vsi trije v živahnem razgovoru do pozne noči. Za večerjo skuha mati najboljše, kar zmore: žgance in mleko, in sinu tekne jed kakor nekdanj, ko je še deček prignal živino s paše. Radost ga obhaja, spoznavšega, da sta ga oče in mati resnično vesela. Da sega oče venomer po borovničevcu, to ga ne moti, celo mati Jera ne opazi tega. Govore o vsem, kar se jim ravno nudi, največ o tem, kako je zunaj po svetu, in Janez mora vse razkladati; vmes pa se vpletajo dogodki iz domačega kraja.

Stari Kačon je že nekoliko pijan in kreše in kreše, da bi vžgal mokri konec svoje smotke; kar mu šine nova misel v glavo.

»Pa – oženiš se vendarle skoro, Janez – – dobro oženiš? To bi bilo nekaj!« deje počasi, zakaj jezik se mu že nekoliko zapleta.

»Kdo ve? Morda bode kaj takega!« nasmehne se sin in tanko materino uho takoj zapazi, kakšna tiha radost zveni iz teh besed.

»Ali res, Janez?« vpraša veselo presenečena.

»Le potrpite! Jutri, jutri povem več! A za ženitev je pač še čas; saj sem še mlad, premlad; ampak – govorili bomo pač o tem!«

»Je li bogata?« zajeca oče.

»Pusti ga vendar!« razhudi se mati.

Sin očeta resno pogleda in reče mirno:

»Bogata ni!«

Starec se ves osupel ozre vanj, a ne črhne ni besede, mati pa po-briše krušne drobtine vkraj na kupec ter še enkrat posvari moža:

»Pusti ga v miru; sam nama pove, kadar bode čas za to!«

In s tem je bil ta predmet končan.

Pozno je, ko ležejo spat. Oče, katerega je premagalo žganje, zmaje se počasi v hlev, sinu pa priredi Kačonka ležišče v sobi tako dobro, kakor ga zmore; tamkaj utrujeni mladi mož sladko zaspi; mati pa bedi še dolgo dolgo v sosednji izbi, sključeno sedeč na poležani slami, pregrnjeni s hodno rjuho, in izpušča debele lesene kroglice na molku skozi suhe prste.

Moliti ne more privajenih molitev, ampak iz vse duše vzdihuje:

»Sveta Mati božja, ohrani ga, izprosi mu vso srečo tega sveta!«

Sedaj in sedaj ji kane debela solza na koščene prste, toda v srcu je srečna, neznano srečna! –

XIII

»Hoj, hoj! Janez Kačon! Od kod si se pa ti vzel?« tako zakliče v sprejemni sobi krašenjskega župnišča mladi kaplan in stiska roko prijatelju.

Bilo je drugi dan po Janezovem prihodu; že zgodaj dopoldne se je odpravil z doma in se opravičil s tem, da ima važen posel v župnišču. Stara dva nista vpraševala več; oče je šel na njivo po zadnjo repo, mati pa je zrla za sinom, dokler ni izginil v dolini za strmim robom.

V župnišču je gospodoval začasno kaplan Peter, nekdanji Janezov dobri prijatelj, in ta je sedaj tako odkrito-veselo pozdravil prišleca. Starejši je bil sicer od Kačona, ampak prejšnje mnogoletno občevanje je izbrisalo to razliko.

»Danes ostaneš tu, pri meni!« hiti Peter. »Mojo kapljico pokusiš, pa kaj drugega imam tudi, da ne porečeš, da smo mi prav zadnji na svetu!«

»Tega še nikdar nisem trdil!« nasmehne se Kačon.

»Oh, seveda, kar se tiče kapljice! Ampak sicer smo vam zadnji – mi kutarji – mračnjaki – vam razsvetljencem –« pošali se kaplan dobrovoljno.

»Ne bodi, ne bodi! Le daj, kar imaš! Pa stoj – najprej opraviva tisto, kar me je privedlo semkaj! Zaboga, saj nisem vedel, da si ti tukaj; tu v vasi sem šele začul to novico!«

»Česa pa želiš tako važnega? Oženil se vendar še ne bodeš?« zakliče veseli gospod Peter.

»Uganil si!«

»Ej – da bi te! Je li res?« zavzame se oni. »Pa morava kar sestiti!«

Kačon potem duhovniku razloži vzroke svojega poseta. Profesorske izpite je dovršil in sedaj pričakuje sleherni dan, da ga imenujejo kam na gimnazijo tu doli v slovenski domovini. Tukaj hoče prvo leto prebiti tako, potem se oženi; in prav ta ženitev, ali bolje, družinsko razmerje njegove neveste, napotilo ga je sedaj domov; sicer bi ga morda ne bilo. Ona sama o svoji rodbini ne ve mnogo; vzgojila jo je teta, katera jo je naposled tudi sprejela za svoje dete; znano ji je le iz nekaterih tetinih opazk, da se je porodila tu v krašenjski fari in da jo je mati še kot malo dete vzela s seboj, ko si je iskala službe po svetu. Mati je izdavnaj umrla, sorodniki menda tudi; rojstnega lista ni imela nikdar, ampak edino legitimacijo, da jo je teta pohčerala. Rodbinskega imena ni izpremenila, ker je imela teta prav tisto ime.

»Oh, počakaj, to skoro najdeva!« vzklikne kaplan in stopi k veliki omari po matrike. »Kako ji je ime, kakov priimek?«

»Helena Logarjeva.«

»Logar – Logar – počakaj – to ime tukaj ni nenavadno; pa jaz sem še premalo časa tu, da bi poznal vse ljudi ali vse rodbine.«

Vtem listka po imeniku, Janez pa zre sanjavo predse, kakor bi gledal v megleni dalji ljubki obrazek svoje Helene.

»Stoj – tu je!« vzklikne duhovnik. »Logar v Zabukovju in pa še en Logar v Lisičju nad Korenom; dve rodbini; ali veš hišni priimek?«

»Ne, Heleni ni bil znan!«

»Tu sta Logar – Zabukovščak in pa Logar – po domače Lukec. Poglejmo v glavno knjigo.«

Sedaj pristopi tudi Janez in nekam razburjen gleda na debele liste, katere prelaga duhovnik.

»Tu je Logar – Zabukovščak in vsa njegova rodbina; a – Helena, praviš? Helene ni med njimi. Poglejva onega v Lisičju. Tu je! Logar, po domače Lukec, kočar v Lisičju poleg Korena – umrl; žena Polona umrla; hči Helena umrla pred dvaindvajsetimi leti v ljubljanski bolnici; a tu Helena – nezakonska hči prejšnje – ta še živi; koliko let šteje tvoja nevesta?«

»Štiriindvajset – menda!« deje Janez.

»To se ujema! Ta je! Druge ni v krašenjski župniji!«

»To je – gotovo!« pritrди Janez. »Pravila je, da je bila mati tudi Helena; vendar da je nezakonska, tega menda sama ne ve; sluti pa morda!«

»In kaj je sedaj, ako smem vprašati?«

»Guvernanta na Dunaju! Oh, ko bi jo ti spoznal, Peter!«

»Škoda,« nasmeje se duhovnik v dobrovoljni šali, »pa morda jo vendar vidim še enkrat kot – ženo tvojo.«

Rekši, hoče zapreti matriko.

»Stoj! Rojstveni list mi napravi! Nekaj moram vendarle prinese z doma!« pravi Janez.

Kaplan mu ustreže, in dočim piše listino, hodi Janez nekam vznemirjen po sobi.

Duhovnik vzpogleda.

»Čuj, Janez,« reče zdajci prav mladeniško lahkomiščno, »predalček, kjer bodi očetovo ime, mora ostati prazen! Jaz bi dejal, da počakaš z rojstnim listom do oklica. Nevesto utegne tole dirniti!«

»Pojdi, pojdi! Prepametna je! Predsodkov nima, kakor jih nimam jaz! Kdo bi vprašal po očetu – sam Bog zna, kje je in kdo je!«

Tako govoreč iznova premeri sobo, potem pa reče naglo: »I, če pa misliš – stoj! Pa pusti za sedaj! Časa je še dovolj – in ako me ona vpraša, povem ji ustno. Saj tudi doma lahko kaj pozvem o tem. Lukčeva, praviš, kajne – Lukčeva? Čudno, da tudi doma nikdar nisem čul tega imena! In tudi one kočice ni več nad Korenom!«

»Vse se izpreminja,« deje duhovnik, »in vse tako naglo, da se komaj zavedamo izprememb.«

Vtem zapre knjigo v omaro in prijatelja se lotita drugega razgovora.

Obed pri župnem upravitelju, dasi ne bogzna kaj, bil je vendar boljši nego oni, s katerim je pričakovala sina skrbna Kačonka; tudi kaplanovo vino je bilo dobro in gotovo boljše nego ono, katero je mati, vsa zasopla, prinesla še predpoldne iz kompoljske krčme in za katero je žrtvovala malone zadnje krajcarje iz skrivnega predala v skrinji.

Sonce se je že pomikalo nizdol, ko sta stara dva spoznala, da ne bode sina na skupno kosilo. Mati Jera spravi bokal vina pod ključ in prav tako skuhamo gnjat; gospodar ne zine besede, ampak je zadovoljen z drugimi jedmi, katerih je še vedno več na izbiri nego ob proščanju.

Zadnji žarki novembrskega sonca se plazijo ob strmih rebrih kompoljskega hriba, ko stopa mladi Kačon polagoma po peščeni stezi vkreber proti domu. Z daljne ljubljanske ravnine sem piše gorak jug, neprijeten in vlažen, obetajoč trajno deževje; pred sabo goni debelo, temno sivo plast oblakov, katerih senca leze podvojenno hitro preko gričev, brd in ravnin bliže in bliže. Kje je še oblak? Tam daleč navpično nad mengeškim poljem, a njegova senca je

že tu in leze in hiti čez dobrovo, nekoliko prej blestečo v rdečih žarkih zahajajočega sonca.

Janez nekoliko postoji in gleda z roba na zadnjem ovinku ta prizor. Tudi nanj vpliva prirodna izprememba. Prej še tako veselemu in zadovoljnemu zaradi prijetno prebitih uric v prijateljevi družbi, leže mu zdajci nekaj težkega na srce, na prsi; temni oblak, ki prihaja bliže in bliže, porodi mu neznano mučno slutnjo; sname si klobuk z vroče glave, odpne suknjo, in globoko sopeč, govori predse:

»Ta jug, ta neprijetni jug!«

Počasi stopa dalje in že ugleda raztrgano sleme domače hiše in takoj potem mater, ki stoji na pragu in očito pazi in gleda, kdaj bi se vrnil. To mu zopet vdihne prejšnjo veselo voljo in mu pospeši korak.

»Mati, mati! Tudi Helena jo bode ljubila – svoje ni poznala, pa saj je morala biti njena prav taka!« To razmišljanje mu roji po glavi, ko pozdravlja mater.

»Zakaj pa mi niste povedali, da imate novega gospoda, novega kaplana?« deje ji, opravičujoč svojo pozno vrnitev. »Pri njem sem moral ostati!«

»V župnišču si bil, pri gospodu?« vzklikne Kačonka in videti je, da bi to opravičilo vsako, tudi najvažnejšo zamudo. »Kaj poznata se z gospodom Petrom?«

Janez ji mora razložiti, kako je prebil ta dan, in vtem znaša mati vse, kar je bilo namenjeno za opoldanski obed in kar je skrbno prihranila sinu.

Po večerji sedi trojica v živahnem razgovoru ob mizi in stari Kačon silno zadovoljen zopet vleče ob dolgi smotki.

Koliko časa še ostane sin doma, tega doslej nihče ni vprašal: mati ne, ker se je bala tega vprašanja – najrajši bi imela Janeza

doma, da bi mu le mogla s čim postrezati – oče pa ne, ker je videl in čutil, da imajo dnevi sinovega bivanja tudi zanj dokaj prazničnega. Oba se bojita besede, katero še nekoč izusti: »Sedaj pa odidem!«

Bodoči profesor je nocoj časih nekoliko zamišljen; rad bi sprožil razgovor o predmetu, ki mu je posebno pri srcu zaradi pozvedb v župnišču; pa ne ve, kako bi pričel.

Oče mu pride slučajno naproti s priljubljeno svojo opomnjo:

»Pa oženiti se moraš, Janez, dobro oženiti!«

»Zakaj ne?« nasmehne se sin. »Že sinoči sem povedal nekaj takega!«

»Je li zala – gosposka?« reče mati, ki ob oglu mize sedeča plete široko slamnato kito.

»Gosposka je – sedaj! Toda gosposkega rodu menda ni! Pa dobro, da ste me opozorili, morda vesta vidva kaj več o nji in posebno nje materi?« pravi mladi mož nasmehoma.

»Midva?« vzklikneta oba radovedna in skoro presenečena.

Mati prestane plesti, oče pa vzame smotko iz ust.

»Da, da – ali kaj veste o Lukčevih, o neki Lukčevi Lenki?«

V hiši nastane molk, kakor bi bili vsi okameneli; samo stari mršav maček prede na gorki peči.

Nekaj trenutkov traja ta tišina v sobi, da je le tem glasneje čuti piš in tuljenje južnega vetra ob hišnih oglih. Materi so pale roke s kito vred na mizo in trda in bela v lice kakor marmornat kip zre v svojega moža; nekaj nečuvnega, groznega ji sili v možgane in pogled, katerega upira v Kačona, ni očitajoč, ampak brezupen in le proseč, milo proseč rešitve, pomoči.

Kačon pa položi pest, v kateri se mu trese med prsti dolga, komaj vžgana smotka, trdo in mahoma na mizo. Sam se skoro

zlekne nazaj na steno in iz pepelno barvnega lica mu vzplamti pogled, srepo uprt na sina.

»Lukčeva – praviš?« reče za nekoliko trenutkov medlo in hripavo.

Sin niti ne zapazi te nenadejane silne izpremembe, katero je povzročilo njega vprašanje; sam ne ve, kako bi očetu in materi lepše in ugodneje razložil svojo namero, in zato se ves v zadregi igra s krušnimi drobtinicami ter ponovi sedaj, ne da bi se ozrl:

»Tu nekje je bila nekoč Lukčeva koča, menda tam gori med Lisičjem in Korenom, in nekova Lenka je bila tu – Lukčeva Lenka, ki je pred dvaindvajsetimi leti umrla v Ljubljani, v bolnici – zato jaz ničesar ne pomnim – in ta je imela hčer – nezakonsko hčer – Lenčka ji je tudi ime – in ta hči je sedaj učiteljica – gospodična – na Dunaju – in to deklico – «

»Ka-a-aj?« zajeca Kačon, mati pa sklene roke nad prsmi, ki se ji krčevito dvigajo.

»To gospodično – bodem vzeti!« izusti sin naglo in veselo, kakor bi se bil zdajci iznebil težkega bremena.

»Ej – o – jej!« zatuli Kačon in pomete s pestjo po mizi, da sune napolnjeni kozarec vina sredi sobe, kjer se razdrobi na kosce. Glava mu pade nazaj na desko pod oknom, Jera plane kvišku k možu in ga strese za rame:

»Kaj ti je? Saj si prisegel – pa reci, da ni res!« Glas ji je tako brezupen in proseč kakor pogled.

Študent gleda zavzet in prestrašen ta prizor.

»Kaj je? Kaj se je zgodilo?« vzklikne na ves glas.

Kačon se vzravna ob mizi; videti je, da mu je treba vse duševne in telesne moči. Lice mu nima nobene barve več in glas mu je hripav, jezik pa se zapleta:

»Ne, Janez – te – te – ne – bodeš jemal!« zajeca polglasno, dočim omahne žena za korak nazaj.

»Ne? Zakaj ne?« vpraša sin, dasi izprva prestrašen, a vendar skoro obradoščen, ker se mu zdi očetov upor tako smešen, da bi ga skoro rad del na rovaš navidezne pijanosti.

»Zato – zato ne – ker je – moja – hči! In ti – ti si moj – sin!«
Vtem zopet omahne na klop.

»Oče! Oče! To ni res!« zakriči sin in plane pred starca. »Ali se vam sanja? Kaj ste pijani?«

»Lažeš, Janez! Ni res! Saj si prisegel, da ni bila tvoja!« zastoče mati. »Tedaj si storil resnico, sedaj pa lažeš!«

»Prisegel? Čemu prisegel?« vpraša sin kakor v sanjah, pa osornost in skoro zapovedujé.

»Zato, ker ga je tožila ona – Lukčeva – za otroka, za to Lenčko ga je tožila, in on je moral storiti resnico! In storil jo je, pošteno storil! Pa reci, Janez, reci vendar, da je tako!«

Mati proseč dvigne roke in malone takisto bi jih dvignil tudi sin, da se ne opira ob mizo, ker bi sicer padel. Vrtil se mu v glavi.

»Recite, oče, izgovorite!« bruhne iz sebe.

Starec se zopet vzdrami; sedaj je bilo zaman – lagati ne more več! Toliko, oh, toliko let je nosil tega groznega črva v prsih, v srcu – sedaj je prilika, da se ga iznebi! Bodi, kar hoče, pogini vse: mati, sin, hiša in on sam! Iz ust mora ta beseda na beli dan, da začujejo, da zvedo drugi, kaj je storil! S tem pač umori tisto skrivno, vedno živo, nikdar mirno bitje, ki tiči v njem izza onega svetega večera, ko je poklical Boga na pričo za laž, za grozno svojo laž!

»Svojega otroka se boj, ne tujega!« rekel mu je tedaj sodnik – in sedaj se mu bliža ta zavrženi, zatajeni otrok!

»Bežita!« zarohni na glas in si udari s pestmi po prsih. »Ni res, ni tako! Jaz nisem storil resnice! Krivo, krivo sem prisegel – ali čuješ, Jera? Krivo je bilo in tisto dekletce je moj otrok!«

»Janez, pijan si!« zakliče mati.

»Res je, oče, pili ste preveč – vzdramite se!« ponovi sin za njo.

»Pijan? Hohoho! Nikdar še nisem bil tako trezen!« zavpije Kačon in videti je, kako dobro mu de, ko le iznova trga in ruje svojo izpoved iz srca. Sedaj se mu vrne tudi vsa prirodna moč in trden in vzravnian stoji poleg mize, z levico se lahko opirajoč ob ogel, z desnico pa vedno bijoč ob svoje prsi.

»Oh, križani Jezus!« zakliče mati, sin pa omahne na klop.

»Pa nocoj – še nocoj grem k sodišču! Zapro naj me, kakor mi je tedaj pretil oni stari sodnik – zapro – tedaj bode menda – mir – tu notri.«

Vtem se opoteče proti vratom.

Študent skoči za njim.

»Kam hočete, oče? Treba ni tega! Kdo vas vpraša po tem? Niti jaz niti ona – vaša hči –« Krepko potisne očeta od vrat, sam pa plane iz hiše, potegnivši duri za seboj. Zunaj, na planem, pred hlevom postoji nekoliko; razoglav je, lahko opravljen; ali kaj mu do tega, da tuli oster veter ob bregu? Kaj mu do tega, da mu padajo debele kaplje jesenskega hudournega dežja na potno čelo? Bliska se od juga sem in zamolkel grom odmeva od hriba do hriba.

»Sestra! Sestra! Sestra!«

Tako mu šepeče jezik; sam pa se prijemlje za vročo glavo. In tako stopa naprej, po kolovozu ob bregu, izprva počasi, a vendar hitreje, brez namena, brez zavesti ...

Na ovinku, kjer se zasučé pot vkreber proti Korenu, mahoma postoji. V blisku se posveti pred njim prostrani breg pod vasjo in spodaj gosto zarasla strmina Lepega hriba.

»Tu gori je bila ona kočá – spominjam se je – tu gori! A sedaj je ni več! In nje – Helene – tudi ni več – nič več zame!«

Udari se po prsah kakor nekoliko prej njega oče in vzklíkne zamolklo bolestno. Nato plane po strmém bregu nizdol v goščó,

ki rase ob razvalini nekdanjega poganskega gradu. Skozi rakitovje in trnje sili dalje, ne meneč se, da ima hkrati lice krvavo, roke ranjene, obleko raztrgano.

»Sestra, sestra, sestra!«

Tako mu tuli vihar na uho in vsak udarec srca mu obnovi to misel in mu sili ta sikajoči vzклик na jezik. Ko bi bil rešitelj blizu – poleg njega, da bi ga dvignil le za nekoliko trenutkov iz tega vrtinca! Ali ni ga – kje bi se vzel v tej samoti?

Sedaj stopi na plan, med skale, med ostanke mogočnega gradišča, tja, kjer sta se nekdanj v dobi prve zlate in potem v dobi druge pregrešne ljubezni sešla oče in Lenka.

Kaj ga je privedlo semkaj?

Tega ne ve, ampak med skalami sili dalje proti prepadu, nad katerim je tudi nekdanj v usodni uri stala nekoliko trenutkov mati njegove ljubice – ljubica njegovega očeta.

In ko drevi in pleza tako s skale na skalo, šine mu druga misel v glavo, hipoma tudi kakor blisk, ki sedaj in sedaj razsvetli gorovje:

»Kdo je kriv tega? Oče?«

Postoji. Kakor sen iz mladih let, tako mu sili počasi na jezik rek, katerega se je učil davno, davno:

»Jaz sem Gospod, tvoj Bog, goreč Bog, ki pokorim krivico očetov po otrocih do tretjega in četrtega rodu – –«

»Sestra – sestra! Da, tako je, tako je moralo priti – a jaz – nisem kriv!«

Višnjevo rumen blisk mu razsvetli prepad, nad katerim stoji, in grozen grom zabobni po dolgi dolini.

»Da, Bog govori – Bog pokori!« šepne mladenič in dušo njegovo obide bohotno, slastno čustvo, kakor ga ima indijski fanatik, ki se vrže pod sveti voz, da mu razdrobi kosti.

»Sestra – Lenčka!« zakliče na glas, razpne roke in se vrže zviška naprej v zrak – v prepad.

Ko se poleže zadnji odmev groma onkraj Limbarske gore, rožlja in hrešči le še nekoliko peska in kamenja v globino po rovih in drčah med skalovjem – za truplom, ki ga je ravnokar zdrsnilo za seboj ...

XIV

Kačonovine ni več

Mati Jera je umrla; zadnjih groznih udarcev ni prebolela. Kačon pa je hodil dolgo dolgo k sodišču ter prosil in terjal kazni svoji krivi prisegi; vest mu ni dala miru! Toda v sodnih spisih je bilo zapisano, da ni povoda preiskavi, ker se njegova kriva prisega ne da več dognati; nikogar ni več na svetu, ki bi potrdil njega samoočevadbo, njegovo krivico, in njemu samemu sodišče ne sme verjeti. In najsi je bilo vse kdaj res, zastarelo je sedaj glede kazni. Končno je bila posvetna pravica mnenja, da Kačon ni pri pravi pameti.

Posestvo oziroma ostanke nekdanje Kačonovine prodali so mu krčmarji, pri katerih je popival; sam pa je prišel v občinsko oskrbo in deli so ga »na umare«. Kdor ve, kaj je to, tudi zna, da je ni lahko pod soncem hujše časne kazni, nego občinska skrb »na umarah«.

Dokler je hodil ali mogel hoditi, bilo je še; toda ko so mu zdajci od kapi odpovedale noge, metal ga je sosed sosedu iz hleva v hlev, s poda na pod ali pa izpod kapa pod kap; tu en dan, tam pri imovitejšem dva, tri – na slami ali v listju – nikdar preoblečen, nikdar umit – za hrano, kar je ostajalo drugim – malokdaj kje dobra, usmiljena duša – tako je živel sedaj zadnji gospodar nekdanj mogočne Kačonovine.

In takov leži gorkega jesenskega dne v listnjaku Jurétovega hleva, raztrgan, umazan, bolj podoben kupu gnoja nego človeškemu bitju. Domači pastir stoji z vilami v roki rohneč pred njim: »No, počakaj, mrcina, da te preobrnem!«

Tako kričoč potisne gnojne vile pod Kačonov hrbet in prevali moža na drugo stran; potem vrže dvakrat, trikrat kupe suhega listja na ležišče in takisto z vilami preobrne berača nazaj na njegovo novo napravljeno posteljo. Kačon je že vajej takemu ravnanju ter le stoče, ker ga bole vse kosti.

Kar stopita dve osebi: domači župnik, gospod Peter, ki je sedaj tu stalno nameščen, in za njim gosposko opravljena gospa.

»Tu je!« reče župnik nemški in potihoma.

»Oh – Bog, moj Bog!« zaihti ona in omahne nazaj proti vratom. Potem seže v žep, stopi k beraču in mu potisne nekaj denarja v roke.

»A-a-a,« zavzame se Kačon, »hvala, hvala!«

Gospa in župnik sta že odšla in Kačon kakor v sanjah pregleduje in stiska onadva bankovca, ki sta mu ravnokar pala v roko.

Župnik pride tistega dne iznova k Jurétu in tedaj leži Kačon že v snažni postelji na majhni kašti, ki so jo bili naglo izpraznili ter priredili v dokaj prijazni sobici. Dozdeva se mu še vedno, da sanja; dobro mu je, samo žejen je, pil bi rad, pil vino ali še rajši žganje; tega pa nima.

Ko vstopi župnik, tedaj mu berač tudi takoj razodene svojo željo.

»Malo žganja, samo malo!«

»Dajte mu ga požirek, pa ne več!« veli gospod Peter.

Potem sta sama v sobi.

»Gospod, gospod, kdo mi je preskrbel to dobroto?« zaječi Kačon.

»Ona gospa, ki je bila danes tukaj.«

»Gospa? Od kod pa je? Čigava je?«

Gospod Peter nekoliko pomišlja, potem deje resno:

»To je sedaj žena bogatega moža; na Dunaju živi; pa njeno mater si morda poznal?«

»Mater?«

»Da, da, nje mati je bila doma tam gori pod Korenom: Lukčeva Lenka!« – Kačonovi živci so že pretopi, da bi tudi najsilnejši dogodek kaj vplival nanje. Ko bi udarila strela poleg njega, toliko bi se zmenil zanjo kakor za vile, s katerimi ga preobračajo na nje-ga ležiščih.

Ali nekoliko se vendarle vzdrami.

»Lenka, Lenka!« zajeca potihoma in bridke solze mu zalijó oči.

Teden pozneje je umrl; dobra postelja in boljša hrana nista več ugajali njegovemu životu!

